

Krista Hautala

Erityisyys päiväkodissa-

Erityistuen tarpeessa olevien lasten tukeminen päiväkodissa ja varhaiskasvattajien osaaminen erityistuen tarpeessa olevien lasten tukemisessa.

Opinnäytetyö

Syksy 2011

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Sosiaalialankoulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Krista Hautala

Työn nimi: Erityisyys päiväkodissa- Erityistuen tarpeessa olevien lasten tukeminen päiväkodissa ja varhaiskasvattajien osaaminen erityistuen tarpeessa olevien lasten tukemisessa.

Ohjaaja: Minna Zechner

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 66

Liitteiden lukumäärä: 5

Opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena oli tarkastella erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tukimuotoja päiväkodissa. Tutkimuksessa kartoitettiin myös varhaiskasvatustyöntekijöiden omia kokemuksia ammatillisesta osaamisestaan ja voimavaroistaan. Tutkimuksella pyrittiin selvittämään millaisia tuen muotoja päiväkodissa esiintyy ja miten tukimuodot toimivat käytännössä. Lisäksi toisena teemana pyrittiin luomaan näkemystä työntekijöiden omasta jaksamisesta arjessaan ja kuinka heidän tieto-taitonsa vastasi päivähoidon haasteita. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua.

Teoria rakentuu erityistuen tarpeiden ymmärtämiseen, tukimuotojen tarkastelemiseen, päiväkotihenkilöstöön kohdistuviin odotuksiin ja tukitoimien rakentamiseen lain ja kunnallishallinnon kautta. Teorian keskiössä on erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, jonka kautta tutkitaan tukitoimien kohdentumista oikein ja tuen saamisen edellytyksiä. Esiin teoriasta nousee myös kunnallinen vaikutus. Millaisia kuntouttavia palveluita tuen tarpeessa olevien lapsien on mahdollista saada.

Tutkimustulokset osoittivat, että varhaiskasvatukseen päiväkodeissa kaivattaisiin lisää erityisosaamista. Kiertävät erityislastentarhaopettajat olivat merkittävässä roolissa päiväkotihenkilöstön tukemisessa ja ohjauksessa. Lapsiryhmiin silti kaivattiin lisää erityisosaamista, jotta erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia voidaan tukea riittävästi. Samalla osa henkilöstöstä koki oman osaamisensa rajalliseksi, kun puhuttiin tuen tarpeessa olevien lasten kuntouttamisesta ja tukemisesta. Tukimenetelmät nähtiin usein hyvinä ja toimivina, mutta niitä kaivattiin lisää. Tutkimuksesta nousi myös esiin, tukitoimien olisi toimia kokonaisuutena, eikä irrallisina toisistaan, jolloin luodaan lapsen kannalta parhain mahdollinen kuntoutus.

Avainsanat: erityisen tuen tarve, tukitoimet, erityisosaaminen, resurssit.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Krista Hautala

Title of thesis: Special needs in day care- supporting children with special needs and early educators' competence in day care.

Supervisor(s):

Year: 2011

Number of pages: 66

Number of appendices: 5

The main aim of the thesis was to examine the means of supporting children with special needs in day care. The research also studied early educators' experiences of their own professional competence and resources. Another aim was also to study what forms of support are applied in day care and how they work in practice. The other theme in this study was to learn how the personnel cope in their daily work and to see to what extent their know-how responds to the challenges in day care. The research was carried out as a qualitative research and the data were collected by themed interviews.

The theory consists of a discussion on special needs, forms of supporting special needs children, expectations towards day care personnel and legal and municipality policies as a foundation of the support provided. The main focus is on the child with special needs; through this perspective the thesis aimed to examine the application of support interventions and the prerequisites of support. The study also explores what kinds of services are provided by municipalities.

The results show that more special competence is required in early education. Peripatetic special needs kindergarten teachers have a key role in supporting and counselling day care personnel. Still there is a need for staff with special competence to support special needs children in the groups. Part of the personnel felt that their competence in rehabilitation and support of these children was limited. The forms of supporting the children were mostly found good and effective but there was need for more. The results also show that the support system should be an integrated whole rather than a set of separate interventions.

Keywords: special needs, means to support, special competence, resources

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Tutkimuskysymykset.....	8
2.2 Tutkimuksen toteutus.....	9
3 ERITYISEN TUEN TARVE PÄIVÄKODISSA.....	12
3.1 Suomessa.....	12
3.2 Iso-Britanniassa	12
4 ERITYISEN TUEN TARPEET PÄIVÄKODISSA	15
4.1 Autismi	15
4.2 Kielen ja puheen erityisvaikeudet.....	16
4.3 Tarkkaavaisuuden häiriöt ja sosiaalisemotionaaliset häiriöt.....	17
4.4 Vammaisuus	19
5 ERITYISYYS PÄIVÄHOIDOSSA LAINSÄÄDÄNNÖN JA KUNNAN TOIMIEN MUKAAN.....	21
5.1 Lainsäädäntö ja muut asetukset	21
5.2 Kunnan rooli.....	22
5.3 Kunnallinen vaikutus palvelujen tarjoamiseen ja tuottamiseen	23
6 PÄIVÄKODISSA OLEVAT TUKITOIMET	26
6.1 Lähtökohdat tuen takaamiselle	26
6.2 Erityistuen tarpeessa olevan lapsen sijoittuminen päiväkotiin.....	28
7 VARHAISKASVATTAJAN ROOLI	32
7.1 Taustoitusta päiväkodin arkeen	32
7.2 Varhaiskasvatuksen työntekijöihin kohdistuvat odotukset.....	33
8 VOIMAVAROJA JA TUKITOIMIA TUTKIMASSA	36

8.1 Aineistonkeruu- ja tutkimustapa.....	36
9 AINEISTOSTA TULOIKSI.....	39
9.1 Analysoinnin määrittelyä	39
9.2 Tulosten analysointia	40
10 TULOKSET	43
10.1 Henkilöstön ammatillisuus	43
10.2 Tukitoimet	48
10.3 Kehittäminen	55
11 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
12 POHDINTA.....	62
LÄHTEET	63
LIITTEET	66

1 JOHDANTO

Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrä on Suomessa kasvanut jo usean vuoden ajan. Erityisen tuen tarpeessa on lapsi, joka tarvitsee enemmän tukea esimerkiksi fyysisellä osa-alueella kuin muut saman ikäiset lapset. Heinämäen (2004, 107) mukaan tuen tarpeiden painottuminen nähdään liittyvän perhetaustaisiin ongelmiin, sosiaalis- emotionaalisiin ongelmiin sekä kielen kehityksen häiriöihin ja tarkkaavaisuuteen liittyviin haasteisiin. Viittala (2006, 14) esittää että päivähoitossa erityistuen tarpeessa olevien lasten kasvava määrä selittynee osin sillä, *”että tuen tarpeeksi on riittänyt vastaajan oma-arvio”*. Tämä tarkoittaa sitä, että asiantuntijan lausuntoa vaille olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on päivähoitossa kasvanut.

Nykyajan päivähoitossa erityistukea tarvitsevia lapsia kohdataan päivittäin ja nämä kohtaamiset haastavat työntekijöiden ammatillista osaamista. Varhaiskasvatushenkilöstön on omaksuttava suuri määrä tietoa eri tuen tarpeista ja tukimenetelmistä. Tämä edellyttää työntekijöiltä kykyä oppia uutta ja se vaatii henkisiä sekä fyysisiä voimavaroja. Erityistä hoitoa, kasvatusta ja tukea tarvitsevia lapsia eivät ole vain selkeästi liikunta- ja kehitysvammaiset, vaan eri diagnoosit ja samalla tukemisen muodot vaihtelevat laajasti. Tämä haastaa päivähoiton ammattilaiset huomiomaan työssään näitä erilaisuuksia.

Erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ovat muun muassa liikunta- ja kehitysvammaiset sekä aistivammaiset ja kielen- ja puheen erityisvaikeuksista kärsivät. Tuen tarpeisiin kuuluu myös lapset, joilla on diagnosoitu sosiaalis- emotionaalinen tai tarkkaavuuden häiriö, autismiin diagnosoidut ja kroonisia sairauksia sairastavat. Nykyään myös maahanmuuttajalapset huomioidaan tuen tarvetta kaipaavaksi ryhmäksi.

Ammatillisen esseeni pohjana oli ajatus erityistuen tarpeessa olevien lasten hahmottamisesta päivähoitossa. Pohdin millaisia eri diagnooseja lapsilla voi olla ja millaisia lapsia diagnoosien takaa löytyy. Koin tärkeäksi tietää tietyistä ryhmistä

jotain oleellista, syventää pintapuolista tietoa esimerkiksi autismista tai vammaisuuden kirjosta. Tällöin kohtaaminen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla on helpompaa, kun pystyn ymmärtämään heidän käyttäytymistään, kehityksen kulkua ja sen haasteita. Samalla voidaan ymmärtää miten lasta tulisi tukea, ohjata ja auttaa kasvamaan ja oppimaan elämän arkisia asioita. Opinnäytetyössäni haluan syventää ajatusta erityisen tuen tarpeessa olevista lapsista henkilökunnan näkemysten kautta. Haluan saada tietoa kasvatushenkilöstön omista voimavaroista ja resursseista kohdata tuen tarpeessa olevia lapsia. Kokevatko he oman ammatillisen osaamisensa ja tietämyksensä riittäväksi? Kuinka tuen tarpeessa olevat lapset näkyvät päiväkodin arjessa henkilökunnan näkökulmasta? Kuinka varhaiskasvatushenkilöstö kokee voivansa tukea riittävästi lasta, jolla on selkeää tuen tarvetta tietyllä osa-alueella?

Toisena teemana opinnäytetyössäni käsittelen yleisellä tasolla eri tukitoimia erityistä tukea tarvitsevan lapsen kehityksen ohjaamiseksi kahdessa erikokoisessa kunnassa. Syy, miksi lähdin käsittelemään tukitoimia yleisellä tasolla oli se, että tuen tarpeiden kirjon ollessa laaja, myös käytännöt lapsen tukemiseen ovat moninaiset. Tahdoin yleisesti selvittää, millaisia keinoja Suomessa on kunnalla käytössään, kun puhutaan erityisen tuentoimista ja työmenetelmistä, ja millaisia asioita sieltä nousee esille. Entä miten päiväkodin ammattilaiset kokevat nämä kuntouttavat tukitoimet, ovatko ne riittävät ja tuottavatko ne tasa-arvoa?

Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena. Kohteena oli kaksi erikokoista kuntaa, pienempi kunta on noin 3000 asukkaan kokoinen ja suurempi kunta noin 60 000 asukkaan suuruinen. Haastattelin pienemmän kunnan yhden päiväkodin henkilöstöä sekä varhaiskasvatuksen johtajaa sekä suuremman kunnan yhden päiväkodin kasvatustyöntekijöitä ja kiertäviä erityislastentarhaopettajia. Haastattelut toteutin teemahaastatteluina.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Aiempaa kirjallisuutta tuen tarpeista ja niihin liittyvistä muista teemoista, kuten tuen toimivuudesta, löytyi runsaasti. Muun muassa Heinämäki (2004) ja Viittala (2006) käsittelevät paljon teoksissaan tuen tarpeisiin pohjautuvia tutkimuksia ja samalla käyden läpi omia tutkimustuloksiaan. Tutkimuksen teemat liikkuiivat kunnallishallinnon vaikutuksesta tukipalveluihin (Heinämäki 2004) aina henkilöstöön kohdistuviin odotuksiin (Viittala 2006). Opinnäytetyötä ei aiheesta ole juuri tehty, vaan pikemminkin on keskitytty yhteen tuen tarpeeseen tai kuntoutuspalveluun ja tarkasteltu sen tuomia teemoja. Muun muassa Mäkelä (2010) tutki Seinäjoen ammattikorkeankoulun opinnäytetyössään allergisen lapsen varhaiskasvatusta. Mäkelä (2010) perehtyi tutkimaan päiväkodin työntekijän työtettä kasvatukseen allergia- ja astmaryhmässä ja millaiset keskeiset teemat ohjasivat varhaiskasvattajien työtä ryhmässä. Rantanen (2010) puolestaan tutki opinnäytetyössään Sastamalan kunnan tarjoamia neuropsykologisia kuntoutuspalveluita ja samalla pohti palveluiden kehittämistä paremmin tarvetta vastaavaksi.

2.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksen asettaminen ja rajaaminen oli haasteellista. Aihe, joka kiinnosti minua, oli varsin laaja ja selkeän tutkimuskysymyksen löytäminen edellytti aiheen rajausta. Aiemmin ammatillisessa esseessäni olin tutkinut erilaisia tuen tarpeita päiväkodissa, ja halusin jatkaa samasta teemasta, mutta eri näkökulmasta. Tarkoituksena oli lähteä tutkimaan eri tukitoimia päiväkodissa, millaisia kuntoutusmenetelmiä oli käytössä ja miten ne toimivat. Koska erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kirjo on jo laaja, samoin voi vain arvella olevan tukitoimenpiteiden. Koska en halunnut lähteä tarkastelemaan vain yhtä tuen tarvetta ja siihen kuuluvia kuntoutuskäytänteitä, oli otettava uusi lähestymistapa.

Tutkimukseni aihe liikkui suhteellisen yleisellä tasolla koskien erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia, ja halusin pitää sen asetelman. Muutin tutkimusasetelmaani niin, että lähtisin tarkastelemaan millaisia kuntouttavia menetelmiä päiväkodilla ja kunnalla oli tarjota ja miten ne toimivat? Tarkastellessani aihetta paremmin esiin

nousi myös kysymys tasavertaisuudesta. Mitä isommalla kunnalla on tarjota erityistä kasvatusta vaativalle lapselle enemmän kuin pienemmällä kunnalla? Teoriakirjallisuus tuki sopivasti omaa tutkimuskysymystäni juurikin kuntien mahdollisuuksista tarjota riittävää erityistä pedagogista osaamista sekä todentaa henkilöstön omaa erityisosaamista.

Toinen näkökulma, joka kiehtoi, olivat henkilökunnan kokemukset erityisen tuen tarpeessa olevista lapsista. Kyseinen aihe kiinnosti erityistuen tarpeessa olevien lasten määrän kasvun takia ja halusin nähdä, miten tuen tarpeessa olevien lasten määrän kasvu näkyi arjessa. Koska halusin lähinnä perehtyä pohtimaan keinoja tukea lasta päiväkodissa, henkilöstön oma osaaminen ja tieto-taito olivat merkittävä lähtökohta. Kun päivähoidon kentällä on pitkään puhuttu erityistä hoitoa vaativien lasten määrän kasvusta ja heidän tarpeidensa lisääntymisestä, halusin tutkia miten se käytännössä ilmenee kasvatushenkilökunnan keskuudessa. Näkyvätkö nämä lapset eri tavoin työpäivässä ja miten se vaikuttaa henkilökunnan jaksamiseen? Samalla halusin tutkia heidän kokemustaan omasta ammatillisesta osaamisestaan suhteessa erityisen tuen tarpeessa oleviin lapsiin. Onko heillä mielestään riittävästi tietoa käytänteistä tai eri tuen tarpeista?

Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia tukitoimia päiväkodissa on niitä tarvitseville lapsille ja mitkä ovat pienen sekä suuren kunnan mahdollisuudet niitä tarjota? Miten päiväkodin henkilökunta kokee erityisen tuen tarpeessa olevat lapset työssään ja miten he näkevät oman ammatillisen osaamisensa vastaavan lasten tarpeita?

2.2 Tutkimuksen toteutus

Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena. Käytin aineistonkeruumenetelmänä haastattelua ja haastattelumuodoista teemahaastattelua. Teemahaastattelu etenee ennalta sovittujen teemojen kautta. Se on puolistrukturoitu haastattelu, eli suhteellisen avoin, mutta se kulkee ennalta sovittujen teemoja tukevien kysymysten varassa. Teemahaastattelussa korostetaan tulkintoja tietyistä asioista ja tutkitaan niille annettuja merkityksiä. Teemahaastattelussa ei voi kysellä mitä tahansa,

vaan sen tulee aina tukea ongelmanasettelua ja tutkimuskysymystä. (Sarajärvi, Tuomi 2009, 74- 75.)

Toteutin tutkimukseni kahdessa erikokoisessa kunnassa. Pienempi kunta on 3000 asukkaan suuruinen ja suurempi kunta on noin 60 000 asukkaan kokoinen. Saadakseni käsitystä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten mahdollisuuksista saada kuntoutusta ja muita tukipalveluita kunnassa, päädyin haastattelemaan isommissa kunnassa kiertäviä lastentarhaopettajia sekä yhden päiväkodin lastentarhaopettajia ja lastenhoitajaa. Pienemmässä kunnassa ei tutkimuksenteko hetkellä ollut vielä kiertävää erityislastentarhaopettajaa käytettävissä, joten saadakseni kokonaiskuvaa palveluista ja kuntoutusmenetelmistä kyseissä kunnassa, päädyin haastattelemaan varhaiskasvatuksen johtajaa. Lisäksi haastattelin myös pienemmässä kunnassa yhden päiväkodin lastentarhaopettajia sekä lastenhoitajaa. Haastateltavat edustivat varhaiskasvatuksen eri näkökantoja ja tästä syystä valitsin eri ammattihenkilöitä tutkimukseeni saadakseni mahdollisimman laaja-alaisia vastauksia. Vaikka haastateltavia olikin päivähoidonkentän eri tasoilta, oli teema silti kaikille sama. Kysymysten sisältö vaihteli hieman riippuen siitä, ketä haastateltiin. Haastateltavia oli yhteensä kymmenen. Pienemmästä kunnasta oli yhteensä neljä haastateltavaa ja suuremmasta kunnasta oli kuusi haastateltavaa.

Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina, sovin haastateltavien kanssa tietyn ajan ja paikan, jossa haastattelut toteutettiin. Dokumentointivälineenä käytin nauhuria sekä tein haastattelujen aikana muistiinpanoja asioista, jotka nousivat selvimmiksi esiin. Haastattelukysymykset laadin mukailemaan tutkimuskysymyksiäni. Ensimmäisten kysymysten oli tarkoitus kerätä perustietoa haastateltavasta ja yleisesti erityistarpeista. Kysymykset jaottelin teemoittain, ensin kartoitettiin perustietoja ja tämän jälkeen lähdettiin syventymään muihin teemoihin. Päiväkotityöntekijöillä teemoiksi valikoitui tuen tarpeessa olevien lasten kokeminen työssä ja omien voimavarojen ja osaamisen pohdinta, tukimenetelmien tarkastelu sekä yhteistyö vanhempien kanssa. Kiertävillä erityislastentarhaopettajilla ja varhaiskasvatuksen johtajalla teemat kohdentuivat perustietoihin, erityistuen tarpeiden tarkasteluun, tukimenetelmiin ja niiden toimivuuteen sekä yhteistyöhön eri tahojen ja vanhempien kanssa. Pohjana kysymysten luonnissa käytin myös saman aiheista aiempaa

opinnäytetyötä, josta sain apua kysymysten muotoiluun (ks. Liitteet 1-3). Lisäksi luetutin kysymykset varhaiskasvatuksentyöntekijällä. Tuloksien analysointiin käytin aineistokohtaista sisällönanalyysiä, josta kerron tarkemmin luvussa 9.

3 ERITYISEN TUEN TARVE PÄIVÄKODISSA

3.1 Suomessa

Erityisen tuen tarvetta tai erityispäivähoitoa ei osata määrittellä tarkasti ja sen sisältö vaihtelee kukin määrittäjän kohdalla (Heinämäki 2004, 102- 103). Viittala (2002, 13) kuvaa, että erityistuen tarpeessa olevalla lapsella on lääkärin tai muun asiantuntijan lausunto lapsen erityisestä kasvatuksesta ja hoivasta. Tämä lausunto edellyttää lapselle oikeuden erityispäivähoitoon. Myöhemmin opinnäytetyössäni käy kuitenkin ilmi, että kaikilla erityistuen tarpeessa olevilla lapsilla ei ole lääkärin lausuntoa eikä tällöin yksilöllisesti rakennettuja tukitoimia.

Päivi Pihlaja (2006, 13) esittää jäsenllyn luettelon erityistukea tarvitsevista lapsista, joita päivähoidossa voi olla. Näihin kuuluu seuraavia erityisen tuen tarpeita: Lapsella on erityisiä vaikeuksia fyysisen tai motorisen kehityksen ja toiminnan alueella, tarkkaavaisuuden ylläpitämisessä tai sen suuntaamisessa, kielen ja kommunikaation alueella, sosiaalisella ja/ tai emotionaalisella alueella, kognitiivisella alueella tai ylipäätään siihen liittyvissä oppimisen valmiuksissa tai lapsella on jokin vamma tai synnynnäinen piirre tai hänellä on pitkäaikaissairaus. Lisäksi Pihlaja (2006, 13) laskee erityisen tuen tarpeeseen kuuluvaksi myös oppimisvalmiuksien riskit ja erityisen huolen aiheuttajat perheessä, kuten esimerkiksi lastensuojelun tarpeellisuuden.

3.2 Iso-Britanniassa

Iso-Britanniasta löytyi teoriakirjallisuutta erityisen tuen tarpeesta ja sen määrittelystä, joten otin sen lähempään tarkasteluun laajemman tuen tarpeen määrittelyn vuoksi. Erityisen tuen tarpeen tai vammaisuuden määrittely alla olevan kirjallisuuden perusteella vaikutti olevan vielä yksioikoista ja vanhanaikaista. Henkilöitä

määriteltiin pitkälti heidän ulkoisien ominaisuuksien vuoksi, unohtaen ihmisen vamman takaa. Tämän vuoksi palvelujärjestelmä näytti osin vammaisten osalta olevan heikonlainen.

Catherine Bernal (2006,14- 16) lainaa lausetta The Disability Discrimination Act, DoH:lta, joka kannustaa näkemään ihmisen vammaisuuden takaa. Iso-Britanniassa tuen tarpeen määrittely on usein kohdistunut biologisiin seikkoihin, kuten selkeään vammaan. Bernalin (2006, 15) mukaan tämä viittaa siihen, ettei yhteiskunta ole riittävän halukas hyväksymään tuen tarpeessa olevien erityispiirteitä ja tätä kautta tarjoamaan heille riittävää tukea. Vammasta tai muusta tuen tarpeesta annetaan hyvin lääketieteellinen kuva unohtaen erityisen tuen muut ulottuvuudet. Bernal (2006, 15) esittää myös toisenlaista tulkintaa tuen tarpeen määrittelyyn. Vammaisuuden sosiaalisella määritelmällä Bernal (2006, 15) tarkoittaa yhteiskunnan heikkoa osallisuutta tuen tarpeessa olevan henkilön tukemiseen. Tällöin yhteiskunta ”vammauttaa” yksilöä vähäisellä tukijärjestelmällä ja kielteisillä oletuksilla.

Warner (2006, 4- 13) puolestaan käsittelee Iso-Britannian käsityksiä erityisen tuen tarpeesta. Aiemmin tuen tarpeet ja vammaisuus pyrittiin unohtamaan erilaisiin laitoksiin. Fyysisesti ja psyykkisesti tuen tarpeessa olevat lapset ikään kuin piilotettiin pois silmistä ja luokiteltiin ”sosiaalisesti kuolleiksi”. Yhä näinä päivinä Warnerin (2006, 4- 5) mukaan Britanniassa on tietynlaisia ennakkoluuloja tuen tarpeessa olevia kohtaan ja heidän tukijärjestelmänsä näille lapsille on heikko. Vanhempien rooli on olla tuen tarpeessa olevan lapsensa edunajaja. Heidän on taisteltava lapsensa oikeuksista koulutukseen, sosiaali- ja terveystalouteen. Tukiverkoston vähyys brittiläisessä yhteiskunnassa johtaa siihen, että vanhempien on melkein väsymykseen asti jaksattava ajaa lastensa oikeuksia riittävien tukitoimien saamiseksi.

Brittiläistä näkökantaa edustaa myös Peter Burken (2004) tekemä tutkimus, jossa hän tutkii sisarussuhteita vammaisten lasten perheissä. Burke (2004) huomauttaa, että vammaisuus tai tuen tarve esitetään usein varsin kielteiseen sävyyn, eräänlaisena mielikuva-assosiaationa. Tästä esimerkkinä Burke (2004, 11- 12) tuo esiin

kirjallisuuden hahmoja kuten Kapteeni Koukun, jonka hahmo on varsin juonitteleva ja ilkeä. Tämä johtaa väistämättä siihen, että eritystuen tarve yhteiskunnassa nähdään kovin epämiellyttävänä asiana. Yhteiskunnan tarjoaman tuen Burke (2004) näkee Britanniassa yhtäläillä heikkona, se vahvistaa negatiivista kuvaa vammaisuudesta luoden tällaisesta ihmisestä arvottoman. Perheet, jotka näkevät erityisen tuen tarpeen tervetulleena haasteena ja erilaisuuden vaalimisena, joutuvat lapsensa tukemisessa ylittämään suuriakin esteitä, joita yhteiskunta heille asettaa. On kuitenkin muistettava, etteivät kaikki tuen tarpeessa olevat henkilöt koe vastaavanlaista tunnetta erilaisuudesta tai jyrkkää luokittelua eri stereotypioihin. Kuten edellä mainitut brittiläiset tutkijat totesivat, asennemuutosta on tapahtunut jo paljon, mutta paljon on vielä tehtävääkin sen asian suhteen.

4 ERITYISEN TUEN TARPEET PÄIVÄKODISSA

Viime vuosina on paljon puhuttu varhaiskasvatuksen kentällä erityisen tuen tarpeiden lisääntymisestä ja kirjon laajuudesta. Näihin tarpeisiin vastaaminen on yhtäläillä omanlainen haaste varhaiskasvatuksen henkilöstölle, sillä tieto, ymmärrys ja taito eivät välttämättä aina pysy ilmiön perässä. Jotta voimme käsitellä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vaatimuksia ja ymmärtää heidän merkitystään päivähoiton arkeen, on myös tiedettävä millaisia erilaisia lapsia päivähoitossa voi olla. Kuten mainitsin, erilaisia tuen tarpeita on varsin paljon, joten pyrin ottamaan esiin yleisimpiä tuen tarpeita pääpiirteittäin. Tarkemmin tuen tarpeista löytyy opinnäytetyön liitteestä 4.

4.1 Autismi

Autismilla tarkoitetaan laaja-alaista kehityshäiriötä, joka on synnynnäinen, koko elämän kestävä ominaisuus. Sen oireenkuvat vain vaihtelevat ikäkauden mukaan. Autismin keskeisimpinä oireina esiintyy sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriötä, vaikean kielen kehityksen häiriötä, poikkeuksellinen reagointi eri aistiärsykkeisiin, erikoiset leikit ja toistava käyttäytyminen. Tärkeänä näkökohtana tulee muistaa, ettei autismi vaikuta yksilön älykkyyteen, vaan autismia esiintyy kaikilla älykkyyden tasoilla. Usein se yhdistetään jopa huippulahjakkuuteen, sillä joillakin autistisilla henkilöillä esiintyy poikkeavaa lahjakkuutta tietyllä osa-alueella. Autismi liittyy usein muihin vammoihin tai sairauksiin, jolloin kuntoutus rakennetaan autismin pohjalta. Poikien osuus autismin määrästä on suurempi kuin tyttöjen. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 28.)

Lapsilla on subjektiivinen oikeus päivähoitoon, mutta etuoikeutettuina ovat erityistä tukea tarvitsevat lapset. Päiväkodissa olisi hyvä olla selvillä lapsen persoonallisuus ja yksilöllisyys, oli autismia tai ei. Jotta päivähoitossa pystyttäisiin tukemaan autistista lasta täysin, tiedonsiirto kodin ja päivähoiton välillä on elintärkeää, se on osa lapsen kuntoutusta. Päivähoitossa on tiedettävä missä mennään, mitä lapsel-

ta voi vaatia ja miten häntä voidaan tukea kuntoutuksessa. Yhdessä hoitohenkilökunnan ja vanhempien kanssa tulisi pohtia arkisiin ja normaaleihin rutiineihin liittyviä harjoituksia, jotka luovat omatoimisuutta. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 60.) Autistinen lapsi voidaan päiväkodissa sijoittaa joko erityisryhmään, integroituun ryhmään, tavalliseen ryhmään, jossa mieluiten hänellä on oma henkilökohtainen avustaja.

4.2 Kielen ja puheen erityisvaikeudet

Lapsilla puheenkehitys on hyvin yksilöllistä. Silti voidaan löytää universaaleja ajankohtia, jolloin useimmat oppivat esimerkiksi käyttämään pidempiä lauserakenteita (Lyytinen 2003, 60). Kun tarkoitetaan kielellistä oppimisvaikeutta, käsitetään sen olevan puhutun tai kirjoitetun kielen huonosti omaksumista. Tällöin ei tähdenetä sitä, liittyykö kielen ja puheen erityisvaikeus muihin kehityksen ongelmiin, vai esiintykö se yksin. (Ahonen & Lyytinen 2003, 81.)

Ongelmana kielen vaikeuksien toteamisessa Ahonen ja Lyytinen (2003, 85- 86) näkevät sen, että on vaikea tietää milloin on kyse häiriöstä ja milloin taas kielen kehityksen hitaammasta kehityksestä. Jos puhutaan kielen hitaasta oppimisesta, törmätään kuitenkin ongelmaan, että kielelliset vaikeudet eivät välttämättä katoa kasvun ja kehityksen myötä, vaan voivat siirtyä esimerkiksi kirjoitettuun kieleen. Lisäksi kielen kehityksen osatekijät jakautuvat eri ikäkausille, jolloin lapsi, jolla kielellinen kehitys on hidasta ja vaikeuksia esiintyy eri alueilla, erottuu selkeästi niistä lapsista, joilla kehitys on normaalia. Toisaalta on ollut vaikeuksia löytää yleisiä selkeitä häiriöitä, jotka viittaisivat yksinomaan kielen kehityksen häiriöön. Samoja kielellisiä vaikeuksia esiintyy usein myös lapsilla, joilla kielen oppiminen on muita hitaampaa.

Päivähoidossa luodaan mahdollisuus varhaiseen puuttumiseen ja tukemiseen, lasta havainnoidaan jatkuvasti hänen kehityksensä kautta. Lisäksi vertaisryhmä antaa raamit kehityksen kululle, lapsen osaamista voi verrata muihin saman ikäluokan lapsiin. Kun päivähoidon työntekijät ovat alkaneet raportoidaan kielellisten erityisvaikeuksien lisääntymisestä, tulee tällöin jokaisen työntekijän huoli ottaa va-

kavasti, jotta lapsi pääsisi ajoissa kuntoutukseen. Päivähoidon ammattilaiset pohjaavat lapsen havainnoinnin ammattitaitoonsa ja varhaiskasvatuksen tavoitteisiin. (Aro, Eronen, Erkkilä, Siiskonen & Adenius – Jokivuori 2003, 113- 114.)

4.3 Tarkkaavaisuuden häiriöt ja sosiaalisemotionaaliset häiriöt

Tarkkaavaisuuden häiriöihin kuuluu kirjo eriasteisia ja tyyppisiä oireita ja sairauksia, joita nimitetään yhteisellä nimellä neuropsykiatrisiksi häiriöiksi. Näihin lasketaan kuuluvan muun muassa ADHD, Asperger ja Touretten oireyhtymä. Nämä häiriöt ilmenevät usein kehitysiässä psykiatrisin oirein, mutta ne aiheutuvat neurologisista tekijöistä. (Rintahaka 2007, 11.)

ADHD on yleistynyt kovaa vauhtia ja se onkin nykyään lasten ja nuorten yleisin neuropsykiatrinen häiriö. Esiintyvyyden on arveltu olevan 3- 5 prosentin luokkaa suomalaisessa väestössä. (Rintahaka 2007, 11.) Siksi onkin tärkeää, että jo päivähoitossa huomioidaan mahdollisia ADHD- lapsia, jotka vaativat oman erityisen tukensa selviytyäkseen kehityksessään. Tällöin hoitohenkilökunnan tulisi olla suurin piirtein selvillä häiriön kuvasta, jotta asiaan voitaisiin puuttua oikealla tavalla ja että lapsi saisi oikeanlaista tukea ja kuntoutusta ajoissa.

Jotta kuitenkin pystyttäisiin tukemaan lasta itseään omassa kehityksessään, tulisi vanhempien kuin myös hoitohenkilökunnan tiedostaa lapsen oma kokemusmaailma. Lapsen oma kokemusmaailman voi olla hyvinkin kielteinen. Häntä toruttaa, nuhdellaan ja kielletään jatkuvasti, jolloin lapselle muodostuu kuva itsestään pahana, huonona lapsena. Tämä vaikuttaa suorasti myöhemmin itsetuntoon, jollei lapsi saa myös myönteisiä kokemuksia ja kehuja silloin kun hän onnistuu tai tekee jotain oikein. On muistettava antaa lapselle kiitosta ja kehuja, silloin kun hän on sen ansainnut. Ihan jo pienestäkin teosta, hetken rauhassa olemisesta voi kertoa lapselle kuinka hienosti hän on nyt osannut olla. Positiivinen palaute antaa lapselle varmuutta ja näyttää oikeaa tietä oikeanlaiseen käyttäytymiseen. Jatkuva kielteinen palaute aiheuttaa myös sen, että lapsi oppii saavansa huomiota ainoastaan tekemällä jotain väärin, jolloin hänen oma toimintansakin saa jatkuvan korostuneen negatiivisen sävyn. (Rintahaka 2007, 27.)

ADHD- oireista lasta kuntoutetaan päiväkodin arjessa. Erilaisia taitoja harjoitetaan leikinomaisesti päivittäisten toimintojen yhteydessä. Lasta auttavat tukitoimet sisällytetään osaksi rutiineja. Jotta lapsi pystyisi kehittymään, on hänelle luotava kannusta ja myönteinen ilmapiiri sekä selkeät rutiinit. Positiivista käytöstä tuetaan vuorovaikutuksen avulla. Mikäli lapsi oireilee voimakkaasti, ja varsinkin jos hänellä on muita neurologisia tai psykiatrisia poikkeavuuksia, tulisi hänen päästä pienryhmään. Jos tämä ei ole mahdollista, tarvitsee lapsi silloin henkilökohtaisen avustajan. Terapeutin ja päiväkodin yhteistyötä tulisi myös huomioida ja lisätä.

Sosiaalis- emotionaalisilla häiriöillä tarkoitetaan tietynlaisia persoonallisuuden ongelmia, jotka näkyvät lapsen ajattelussa, tunne- elämässä ja käytöksessä ja sosiaalisissa suhteissa. Häiriö ilmenee usein jonkin käyttäytymisen osa- alueen taantumisena. (Lehtinen 1991, 68.)

Oireet ilmenevät selkeimmin lapsen omassa käyttäytymisessä. Hän saattaa olla tavallista arempi, pelokkaampi, levottomampi tai korostuneen aggressiivinen. Lapsen oman persoonallisuuden kehityksenvaihe vaikuttaa oireiden laatuun. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä kokonaisvaltaisempia ja eriytymättömämpiä oireet ovat. Oireet heijastuvat pienimmillä lapsilla enemmän fyysisiin ja motorisiin alueisiin. (Lehtinen 1991, 68- 69.)

Päivähoidossa tärkeäksi Lehtinen (1991, 81) kertoo olevan tuttu ja pysyvä päivähoitoryhmä. Ryhmä, jossa on sosiaalis- emotionaalisista ongelmista kärsiviä lapsia, tarvitsee paljon ammattitaitoisia päivähoidontyöntekijöitä, jotta kuntoutus arjessa onnistuisi. Päivähoidon ilmapiiri henkilöstön osalta tulisi olla myönteinen ja samalla työntekijöiden tulisi ilmaista ja opettaa muita ilmaisemaan tunteitaan hyväksyttävällä tavalla. Ryhmiä muodostaessa tulisi pyrkiä takaamaan lapselle riittävästi aikuisia, joilta hän saisi tarpeeksi huomiota. Ryhmä voi olla terapeutin. Tärkeintä on kuitenkin taata lapselle sellainen ympäristö päiväkodissa, joka ei kuormittaisi häntä liikaa (Lehtinen 1991, 85).

4.4 Vammaisuus

Cerebral palsy eli CP- vammaisuudella tarkoitetaan oireyhtymää, joka on synnynnäinen tai varhaislapsuudessa syntyvä tiettyjen lihasten ja lihasryhmien kontrolloimaton hallinta. Vaikeus hallita lihaksia johtuu tiettyjen aivoalueiden vahingoittumisesta. CP- vamman vakavuus voi tällöin vaihdella vähäisestä toiminnan häiriöstä aina liikunta- ja toimintakyvyn menettämiseen. (Ahola & Sarjanoja 1991, 115.)

Ahola ja Sarjanoja (1991, 116-117) korostavat että usein CP- vammaan liittyy muitakin vaikeuksia, he ovat usein monivammaisia. Tämä tekee CP- vammaisista lapsista haasteellisia siksi, että esimerkiksi heidän kehitystään ja suoriutumistasoaan on vaikeaa arvioida. On kuitenkin muistettava, että CP- vammaiset lapset voivat olla hyvinkin älykkäitä, sillä usein vammaisuus rajoittuu ainoastaan fyysisiksi ominaisuuksiksi.

Päivähoitoon CP- vammaisen lapsi voidaan sijoittaa eri ryhmiin, normaaliryhmiin, integroituihin ryhmiin, erityisryhmiin tai lapsi voidaan sijoittaa myös perhepäivähoitoon. Kun lapsi tulee päivähoitoon, olisi hyvä pohtia etukäteen millainen ryhmä olisi sopivin CP- vammaiselle, mitä tukitoimia ja apuvälineitä hän hoidossa saattaa tarvita ja pystyttäisiinkö erilaiset terapiat järjestämään päivähoiton yhteyteen. Samalla tulee myös pohtia lapsen kokonaisvaltaista tukemista, sillä CP- vammaiset ovat usein monivammaisia. (Ahola & Sarjanoja 1991, 119- 121.)

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan kyvyttömyyttä tai vaikeutta ymmärtää tai käsittää, oppia uutta tai käyttää opittua tietoa uudestaan. Kehitysvammaisuus johtuu vammasta, joka sijaitsee käsityskyvyn ja ymmärtämisen alueella aivoissa. Kehitysvammalaissa henkilö luokitellaan kehitysvammaiseksi sen mukaan, jos hänen kehityksen on häiriintynyt jonkun synnynnäisen tai kehitysiässä tapahtuneen sairauden tai vamman takia. Tiivistettynä kehitysvammaisella voidaan käsittää psyykkisesti kehitysvammaiset. (Ahola & Sarjanoja 1991, 181-182.)

Kehitysvammaiset poikkeavat muista juuri oppimisen ja kehittymisen hitauden kautta, he jäävät nopeasti kehityksessä muista jälkeen, heidän toimintansa on hitaampaa. Lisäksi kuten CP- vammaisillakin, saattaa kehitysvammaisilla usein ilmetä muita vammoja. Kehitysvammaa mitataan nykyään lähinnä sosiaalisin kriteerein, kuten miten yksilö selviää arkisista toimista itse. Älykkyydosamäärää ei käytetä niinkään kehitysvamman toteamisessa. (Ahola & Sarjanoja 1991, 181- 182.)

Päivähoidossa kehitysvammaisen lapsen kanssa tulee ottaa huomioon hänen vammansa syvyysaste. Lapselle voidaan hankkia henkilökohtainen avustaja esimerkiksi normaaliryhmään, jos tarve niin vaatii. Yhtälailta lapsi voidaan sijoittaa integroituun tai erityisryhmään, mikäli esimerkiksi vammojen vaikeusaste niin vaatii. Näissä ryhmissä voidaan tarjota erilaisia terapiapalveluita. Lapsi voidaan sijoittaa myös perhepäivähoitoon. (Ahola & Sarjanoja 1991, 184- 185.)

Kehitys- ja CP- vamma lisäksi voidaan puhua myös kuulo- ja näkövammaisista. Vestola (1991, 151- 157) mukaan kuulovammaisilla tarkoitetaan henkilöä jolla on jonkin asteinen kuulovamma. Luokittelu voidaan tehdä vamma vaikeusasteen, kuulovamman syyn tai kommunikointi tavan perusteella. Kuulovammaisen lapsen sijoittaminen päivähoitoon vaatii työntekijöiltä muun muassa kuulokojeen ja viittomien tai muiden kommunikaatiotapojen opettelua.

Näkövammaisilla lapsilla tarkoitetaan huononäköisiä tai täysin sokeita lapsia. Heidän sopeutuminen päivähoitoon on haasteellisempaa, sillä yleensä mitä pienempi ryhmä on kyseessä, sitä paremmin näkövammaisen lapsi siihen sopeutuu. Jos lapsi sijoitetaan päiväkotiryhmään, olisi hyvä, että lapsilla olisi esimerkiksi muita sisaruksia tai tuttuja ryhmässä luomassa turvaa. Näkövammaiset lapset saattavat usein olla hieman arkoja ja vetäytyviä. Päivähoitohenkilökunnan kanssa tulisi pohdita lapselle turvallista ja suhteellisen rauhallista ympäristöä. Normaalipäiväkoti ryhmässä äänekkyyttä saattaa tuntua näkövammaiselle liian raskaalta ja kaoottiselta. Lapsen on muutenkin tärkeää antaa tutustua rauhasse ympäristöön ja aikuisiin, luoda perusluottamusta hoitaviin aikuisiin. (Erkkilä 1991, 169- 175.)

5 Erityisyys päivähoidossa lainsäädännön ja kunnan toimien mukaan

5.1 Lainsäädäntö ja muut asetukset

Päivähoidon toimintaa ohjaa päivähoitolaki. Koska laki on suhteellisen vanha, on sen pohjalta ryhdytty miettimään uudelleen terminologiaa ja käytänteitä. On huomioitava, että termistä erityislapsi on luovuttu sen leimaavuuden vuoksi. Nykyään puhutaan erityistuen tarpeesta olevasta lapsesta, jolloin löydetään erilaisia vivahteita tuen eri mahdollisuuksista ja tarpeista. (Pihlaja 2006, 12- 13.) Heinämäen (2004, 11) mukaan laki ja asetus lasten päivähoidosta tarjoavat vähän suuntaviivoja toimintaan erityistä kasvatusta ja hoitoa tarvitsevien lasten kanssa. Laissa määritellään vain lausunnon hankkiminen, suunnitelman laatiminen ja henkilökunnan ja lapsimäärän arviointi. Muut lait, kuten laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361) ja lastensuojelulaki (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417) määrittävät yleisellä tasolla lapsen hyvinvointiin kuuluvia asioita. Näitä ovat muun muassa kunnollisen hoidon ja huolenpidon turvaaminen, turvallisen ja virikkeellisen ympäristön tarjoamisen. Lisäksi lastensuojelulaki velvoittaa kuntia turvaamaan vanhemmille riittäviä palveluita kasvatuksensa tukemiseksi ja erityisen huolen selvittämiseksi. Kuntouttavista toimenpiteistä päivähoitolaissa tai lastensuojelulaissa ei mainita. Vammaispalvelulaki (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380) mainitsee vammaiselle henkilölle järjestettävistä palveluista, mutta päivähoidon osuutta laissa ei erikseen mainita.

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet ohjaavat pitkälti valtakunnallisesti päivähoidon toteutusta ja suunnittelua. Varhaiskasvatuksen perusteista löytyy myös kohta, jossa käsitellään erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia päivähoidossa. Tämä luku sisältää tuen tarpeen arvioinnin, tuen järjestämisen periaatteet ja varhaiskasvatuksen tukitoimet. Lisäksi mainitaan varhaiskasvatuksen yksilöllistämisen ja tukipalveluiden toteuttamisen varhaiskasvatuksessa. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2005.)

Kuten Heinämäki (2004, 11) ja Pihlaja (2006, 12- 13) toivat esiin, päivähoito laki- ja asetus luovat ainoastaan näennäiset puitteet erityiseen varhaiskasvatukseen. Laki ohjaa vastuun erityisen tuen tarpeen määrittelemisestä alan asiantuntijoille. Tätä kautta nähdään erityisen tuen tarve helposti selkeänä lääketieteellisenä diagnoosina, erottavana vammana tai muuna poikkeavuutena. (Viitala 2006, 13.) Päivähoito- laki ei juurikaan ohjaa työntekijöiden toimintaa, resursseja tukea lasta tai henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksia. Keskeisimpänä nousee esiin lähinnä kuntoutussuunnitelma ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrä henkilökuntaan suhteutettuna. (Viitala 2006, 13.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon valtion ohjausjärjestelmä on kuitenkin muuttanut suuntaa lainsäädännöllisestä ohjauksesta resurssi- ja informaatio- ohjaukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että tietoa jakamalla ja luomalla pyritään vaikuttamaan toimijaan. Erityisen päivähoiton järjestäminen on pitkälti jätetty kuntien omalle vastuulle, kunhan se noudattaa lainsäädännöllisiä puitteita. Kuntien kirjavaan toimintaan on kuitenkin pyritty vastaamaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet- teoksella, jonka Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on tuottanut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet viitoittavat tarkemmin toimintaa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla päivähoitossa. Kyseisessä teoksessa erityinen tuki nähdään paljon laaja-alaisempuna, kuin mitä lainsäädännöllinen ohjeistus on tuottanut. Näkemys myös tuen tarpeista on monitasoisempi ja siinä pohditaan tarkemmin tuen tarpeen määrittelyä. Määrittely sisältää muun muassa lapsen fyysisen, tiedollisen, tunne-elämän, taidollisen tai sosiaalisen kehityksen osa-alueet ja ne pystytään tulkitsemaan ajallisesti vaihtelevina. (Viitala 2006, 14.)

5.2 Kunnan rooli

Liisa Heinämäki (2004, 22–23) tuo erityiseen päivähoitoon kunnallista näkökulmaa, mikä on kuntien vastuu ja mitkä asiat vaikuttavat päivähoiton järjestämiseen. Pitkälti kunnallishallinnolliset perusteet määräävät ne toimenpiteet, joilla voidaan tuoda erityistä tukea päiväkotiin. Suurin osa varhaiskasvatustalouksista on kuntien järjestämää ja yhtäläillä siihen sisältyy myös erityisvarhaiskasvatus. Kuten aiem-

min on todettu, erityispäivähoidosta ei ole olemassa omia selkeitä säännöksiään, eikä laissa edes käytetä kyseistä nimitystä kuin erityispäivähoito. Tällöin vastuu päivähoidon erityispiirteistään jää paljolti sosiaalilautakunnan päätettäväksi.

Päivähoitolain peruseriaate on, että kaikille lapsille on oltava mahdollisuus kunnalliseen päivähoidon. Kunnille jätetään vastuu ja samalla vapaus itse ratkaista päivähoidon järjestäminen. Päivähoidon toteuttamista ei myöskään valvota valtakunnallisesti, ainoastaan määrävelvoitteen säilyttämisessä. (Heinämäki 2004, 22-23.)

Erityisvarhaiskasvatuksesta ei päättä ainoastaan kunnallisella tasolla yksi organisaatio, vaan päättäjäien joukko koostuu monesta eri edustajasta. Vaikuttajia löytyy päätöksenteosta, luottamuselinten tasolta sekä virkamies- että käytännön toimijoista. Yhteistä arvokeskustelua näiden eri tasojen ja vaikuttajien välillä voi olla vaikea saavuttaa (Heinämäki 2004, 23). Liisa Heinämäki (2004, 23) kiteyttää ajatuksen seuraavasti: ” *Erityispäivähoidolle annetut merkitykset kuvastuvat siitä, minkä yksityishenkilöt määrittelevät erityispäivähoidon funktioksi*”. Huomioitavaa on myös se, että päätöksenteossa esimerkiksi terveyshuollon ammattilaiset, järjestöjen toimijat ja vanhemmat kantavat oman osuutensa asiaan. Päätökseen vaikuttavat tekijät voivat siis koostua hyvinkin erilaisista tahoista, joiden ajatukset ja arvot tulevat omasta kontekstistaan, eli siitä, mikä on heille tärkeintä.

5.3 Kunnallinen vaikutus palvelujen tarjoamiseen ja tuottamiseen

Kunnittain erityisvarhaiskasvatuksen palvelut vaihtelevat suuresti. Kunnan koko vaikuttaa olennaisesti asiaan. Heinämäen (2004, 23) mukaan alle 30 000 asukkaan kunnissa ei ole saatavilla samanlaista asiantuntemusta erityispäivähoidosta, kuin mitä isommissa kunnissa on. Isommissa kunnissa osaaminen ja palveluiden tarjoaminen on erilaista kuin pienemmissä kunnissa, esimerkiksi kuntoutusta ja varhaiskasvatuspalveluita löytyy monenlaisiin erityisen tuen tarpeisiin, on erilaisia kuntoutusryhmiä ja pedagogista osaamista. Heinämäki (2004, 23-24) korostaa, että ” *vaikka siis puhumme erityispedagogiikasta erityispäivähoidon toiminnan viitekehityksenä, voi erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi viettää varhaisvuo-*

tensa enimmäkseen sosiaali- ja terveystalvelujen henkilöstön hoidossa ja kasvatuksessa, ilman erityispedagogisen koulutuksen saaneen kasvattajan ohjausta". Vaikkakin päiväkodin lastentarhaopettajilla on pedagoginen koulutus, sisältää kyseinen koulutus yleisimmin ainoastaan lyhyen peruskurssin erityispedagogiikasta. Näyttääkin siltä, että erityisvarhaiskasvatus on pitkään toiminut vain päivähoiton ohella, sen kummemmin sitä määrittelemättä.

Miten sitten erityispäivähoitoa toteutetaan? Usein kunnissa erityisvarhaiskasvatusta ohjaavat näkemykset ja tavoitteet, joiden päämääränä on, että erityispäivähoitoa järjestetään yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti. Ajatuksena tämä on varsin arvokas ja tärkeä, jokainen erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi tarvitsee yksilöllistä ja omakohtaista tukea ja kuntoutusta. Mutta käytännössä tämä merkittävä idea unohdetaan suunnittelelmattomuuteen ja valmiuksien puuttumiseen. Ei ole riittävästi osaaavaa henkilöstöä, palveluita on rajallinen määrä tai kuntoutuksen jonot ovat pitkiä. Idea ei kohtaa toteutusta. Osittain myös vanhempien oma aktiivisuus vaikuttaa asiaan, toiset osaavat vaatia oikeuksia lapselleen enemmän. Tämä luo epätasa-arvoa perheiden välille, sillä kaikki eivät osaa vaatia oikeuksiaan tai tiedä niitä. Päivähoito on subjektiivinen oikeus, mikä tarkoittaa, että jokaisella lapsella on oikeus saada päivähoitopaikka. Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia voida sulkea päivähoiton ulkopuolelle. (Heinämäki 2004, 27.) Yhtenä kunnan perusveloitteena on järjestää asukkaiden tarpeiden mukaisesti sosiaali- ja terveystalveluita ja siihen sisältyy päivähoito yhtenä osa-alueena.

Päivähoito erityistä hoitoa ja kasvatusta vaativien lasten kohdalla ei toteudu tasa-arvoisesti. Kuntien resurssit, kuten talous ja erityisosaamiseen koulutautunut henkilöstö, vaihtelevat suuresti. Heinämäki (2004, 28) huomauttaa, että myös kunnan sisällä vaihtelu voi olla suuri, ja riippua muun muassa siitä, kuinka aktiivisia ja valveutuneita lapsen vanhemmat ovat peräämään oikeuksiaan. Heinämäki (2004, 29) tuo esiin myös kunnallishallinnon taustaa. Yksi keskeisimmistä pääperiaatteista on palveluperiaate. Palveluperiaatteen mukaan kuntalaiset ovat kunnan asiakkaita, jolloin heillä on oikeus saada mahdollisimman hyvää palvelua. Voidaankin pohtia sitä, kuinka hyvin palveluperiaate toteutuu erityisen tuen tarpeessa olevien lasten palveluita tarkasteltaessa.

Eroa resurssien tarjoamisessa on myös instituutioiden välillä. Samalla kun päivähoitolaki ei anna juuri minkäänlaista suuntaa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tukemiseen ja kuntouttamiseen, kouluissa on tarkkaan laaditut säädökset siitä, miten erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen opetus järjestetään. (Heinämäki 2004,40.)

6 PÄIVÄKODISSA OLEVAT TUKITOIMET

6.1 Lähtökohdat tuen takaamiselle

Jokainen lapsi tarvitsee tukea ja apua kasvamisessaan, kehityksessään ja oppimisessaan. Kun tämä näkökulma huomioidaan, voidaan ymmärtää, että erityisen tuen tarpeen määrittäminen on sopimusasia. Mikäli tilanne vaatii, eli hoitohenkilökunta huomaa lapsessa tuen tarvetta esimerkiksi kielellisissä kyvyissä, olisi työntekijöiden toimittava välittömästi ottaen yhteyttä vanhempiin ja esittää huoli lapsen kehityksestä. Päiväkodin rooli näkyy myös kuntoutussuunnitelman rakentamisessa yhteistyössä muiden asiantuntijoiden, kuten terapeuttien ja lääkäreiden kanssa. Kasvatushenkilöstölle kuuluu myös vanhempien tukeminen, neuvominen ja ohjaaminen esimerkiksi erilaisiin tutkimuksiin. Varhainen puuttuminen takaa aina paremmat mahdollisuudet antaa lapselle hänen tarvitsemansa tuki ja kuntoutus. Kyse on lapsen edun turvaamisesta. On kuitenkin muistettava vanhempien oma rooli lapsen kasvattajana, ja huoli on heille ilmaistava ensin, ennen kuin muihin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä. (Pihlaja 2006, 13.)

Pihlaja (2006, 13) tuo esille kuntoutussuunnitelman tarpeellisuuden ja sen merkityksen erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle. Päivähoidossa tulee laatia kuntoutussuunnitelma lapselle, jolla on erityisen tuen tarve havaittu. Tosin kaikille lapsille kuntoutussuunnitelmaa ei tehdä, sillä kuntoutussuunnitelman laatiminen edellyttää asiantuntijan lausuntoa tuen ja kuntoutuksen tarpeellisuudesta. Päivähoidonlaissa määritellään, että erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta, joka tulee päivähoitoon, on oltava lääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. Lausunnon pohjalta pystytään rakentamaan kuntoutussuunnitelma yksilöllisesti tukemaan lasta. Heinämäki (2004, 26) toteaa myös, että usein helpommin huomataan lapsi, jolla on selkeä vamma ja jonka tuen tarpeet ovat selkeä määritellä. On kuitenkin jo todettu, että erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kirjo on laaja ja monisäikeinen. Tällöin on pystyttävä huomioimaan myös heidät ja heidän tarpeensa, vaikkei lapsella ole selkeää diagnoosia tai vammaa.

Rantala (2004, 96) korostaa kuntoutussuunnitelman laatimista yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa. Rantalan (2004, 95) mukaan perhelähtöisyys on ensiarvoisen tärkeää myös kuntoutussuunnitelman laatimisessa. Perhettä tulee tukea lapsen kasvattajana ja kuntouttajana, heidät tulee ottaa osalliseksi ja heidän selviytymistään arjessa on tuettava. On kuitenkin muistettava, etteivät vanhemmat yksin voi vastata lapsensa kuntouttamisesta, vaan roolien pitäisi jakautua tasaisesti niin päivähoidon kuin muiden kuntoutukseen osallistuvien kanssa (Rantala 2004, 96-102).

Suhonen ja Kontu (2006, 29- 30) pohtivat artikkelissaan perheen merkitystä yhteistyön kannalta. Kun perheen vanhempien kanssa tehdään yhteistyötä, on kummankin osapuolen huomioitava toisen asiantuntijuus. Vanhemmalla on erilaista tietoa lapsestaan, omanlaistaan asiantuntijuutta miten lapsi yleensä käyttäytyy ja millainen hän on. Päivähoidon henkilökunnalla asiantuntijuus tulee ammatillisuuden kautta, heillä on syvempää pedagogista tietoa, joka on karttunut koulutuksen ja työn ohella. Perheen ja päiväkodin yhteistyössä kummankin osapuolen asiantuntijuutta tulisi hyödyntää, jotta voidaan luoda kokonaiskuva lapsesta ja hänen tilanteestaan ja kehityksestään.

Nykyään puhutaankin perhelähtöisestä yhteistyöstä lapsilähtöisen yhteistyön sijaan. Perhekeskeisen mallin mukaan arviointia ja palveluiden tuottamista ohjaavat jokapäiväiseen elämään vaikuttavat asiat. Perhettä tuetaan muodostamaan virallisia ja epävirallisia tukiverkostoja. Päiväkodin yksi perustehtävä on tukea vanhempia kasvatustehtävässään. Tällöin hoitohenkilökunnan ja erityisopettajien tulee kohdata ja nähdä perheen oma kulttuuri, jotta yhtenäinen ymmärrys ja yhteistyö toimisivat. (Suhonen & Kontu 2006, 30.)

Erityistä hoitoa ja kasvatusta vaativille lapsille tukea järjestetään lähinnä varhaiskasvatuspalveluina eli puhutaan varhaiskasvatuksen tukitoiminnasta. Lisäksi tarpeen mukaan lapselle voidaan järjestää varhaiskasvatuksen ulkopuolisia tukipalveluita, joita voivat olla eri terapiapalvelut, kuten toimintaterapia tai puheterapia. Tuen takaa on kuitenkin aina löydettävä vanhempien ja hoitohenkilökunnan kasvatuskumppanuus. (Heinämäki 2004, 29.)

Tukimuotoja, mitä Heinämäki (2004) tutkimuksessaan toi julki, ovat lapsen tai perheeseen kohdistuvia. Lapsen kohdistuviksi toimenpiteiksi Heinämäki (2004, 113) kuvailee huomion osoittamisen lapselle, tuen ja tavallisen ryhmän jäsenyyden turvaamisen. Sairaala tai erityishuollonpiiri takaa lapselle kuntouttavan toiminnan. Perheeseen kohdistuviksi toimenpiteiksi Heinämäki (2004) listaa perheen jaksamisen tukemisen, lausunnon tulkitsemisen, käytössä olevien resurssien hyödyntämisen ja vanhempien ohjaamisen ja tukemisen avun piiriin.

Heinämäki (2004, 33- 38) käsittelee myös ympäristön osuutta lapsen tuen tarpeeseen vastaamisessa. Päivähoidon fyysisessä ympäristössä on ehkä tapahduttava muutoksia, kuten liikuntaesteiden poistamista. Lisäksi ilmapiiriin tulee olla myönteinen ja kannustava. Muita varhaiskasvatuksen tukitoimia ovat kasvatustoiminnan mukauttaminen sekä kuntouttavien toimien vahvistaminen.

6.2 Erityistuen tarpeessa olevan lapsen sijoittuminen päiväkotiin

Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset voivat sijoittua monella tapaa päivähoidon eri ryhmiin. Erilaisia varhaiserityiskasvatuksen paikkoja ovat pääsääntöisesti tavalliset ryhmät ja erityisryhmät. Erityisryhmät kuitenkin jakautuvat monimuotoisena ja eri nimikkeillä eri päiväkodeissa. Joissakin puhutaan integroidusta erityisryhmästä, toisessa pienryhmästä tai kuntoutusryhmästä. Selvittämällä lapsen yksilöllisen tarpeen, voidaan hänet sijoittaa itselleen parhaiten sopivaan ryhmään. (Pihlaja 2006, 13- 14.) Heinämäki (2004, 62) ehdottaa myös mahdollisen avustajan osallisuutta lapsen tukemiseen. Oman tutkimukseni kautta nousi kuitenkin esiin avustajien määrän vähentäminen ja erityisosaamisen lisääminen ryhmässä. Tällä tarkoitan sitä, että resurssierityislastentarhaopettajien määrää pyritään lisäämään niin, että erityisosaamista tuotaisiin lapsiryhmään. Yksi haastateltavista (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3) puhui, että viedään niin sanotusti ylimääräisiä käsiä pois ja tuodaan tilalle lisää tietoa.

Pihlaja (2006, 15) erittelee erityisryhmän ominaispiirteitä. On tärkeää tietää, mistä puhutaan kun puhutaan erityisryhmästä. Olennaisimmat asiat ovat erityispedago-

gista tukea tarvitseva lapsi ja mahdollisuus saada päivittäin erityisopetusta ja ohjausta. Tämä tarkoittaa erityisryhmien kannalta sitä, että vähintään yhden työntekijän on oltava erityisopettaja. Selvennyksenä voidaan mainita, että integroitu ryhmä tarkoittaa normaaliryhmää, jossa erityistä tukea tarvitsevat lapset ovat vähemmistönä ryhmässä. Erityisryhmästä puhuttaessa tarkoitetaan ryhmää, jossa kaikki lapset tarvitsevat jollain osa-alueella erityistä tukea ja ohjausta. Erityisryhmän piirteinä voi usein olla tavallista pienempi lapsimäärä, mahdollisuus erityisopettajan tukeen päivittäin ja perustana toimii yhteinen varhaiskasvatussuunnitelma, jota toteutetaan ryhmänä. Erityisryhmällä on omia tiettyjä pedagogisia periaatteita. Pihlaja (2006, 18- 19) nostaa esille neljä tärkeää periaatetta: Lapsen opetuksen, tuen ja ohjauksen, kasvatuksen ja opetuksen sisällöt, integraation ja inklusion ja verkostomaisen työtavan ja yhteistyön. Inklusiolla ja integraatiolla pyritään parantamaan lasten yhteistä osallisuutta, luomaan yhteisöllisyyttä ilman, että eritellään lapset omiksi ryhmiksi.

Suomessa suurin osa erityistä kasvatusta ja hoitoa vaativista lapsista on sijoitettu tavalliseen lapsiryhmään. 16 % heistä on integroidussa ryhmässä tai erityisryhmässä. Tavalliseen ryhmään sijoittamista perusteellaan usein koko ryhmää palvelevana, inklusiivisena opetusratkaisuna. (Heinämäki 2004, 39.) Kuitenkin monissa päiväkodeissa erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen sijoittaminen normaaliin ryhmään ei käy niiden periaatteiden mukaisesti, kuin sen tulisi tapahtua (Heinämäki 2004, 39). Voidaankin pohtia, onko integraatio vain tapa säästää taloudellisesti ja ikään kuin unohtaa lapset ja heidän tarpeensa sijoittamalla heidät tavalliseen ryhmään. Heinämäki (2004, 39-40) esittääkin, että jopa 65% erityistä kasvatusta ja hoitoa vaativista lapsista on tavallisissa päiväkotiryhmissä, ilman että ryhmäkoko on pienennetty tai henkilöstön määrää lisätty. Voidaan osin päätellä, ettei ratkaisu palvele lapsia, jotka eivät saa tarvitsemaansa tukea, mutta tilanne ei palvele myöskään henkilöstöä, joka on oman osaamisensa ja jaksamisensa ääri- rajoilla.

Integraatiota tarkemmin lastentarhaopettajien näkökulmasta on tutkinut Riitta Viitala (2000). Integraatio ei ole yksiselitteinen vastaus erityistä kasvatusta ja hoitoa vaativan lapsen tarpeisiin. Integraatio tarjoaa erityisen tuen tarpeessa olevalle lap-

selle muun muassa keinon harjoittaa sosiaalisia taitoja, kyvyn ymmärtää sosiaalisia suhteita ja tilanteita ja integraatio toimii hyvänä pohjana erilaisuuden hyväksynnälle ja muiden taitojen oppimiselle. Erityistä hoitoa vaativa lapsi saattaa oppia, miten pyytää apua, tai miten hän tulee autetuksi, kun taas muille ryhmän lapsille tilanteet antavat mahdollisuuden asennekasvatukselle ja toisen erilaisuuden hyväksynnälle. (Viitala 2000, 26- 27.) Kritiikkinä integraatiolle on muun muassa sen ehdottomuus, integraatio saatetaan ottaa automaationa samalla unohtaen lapsen omat yksilölliset tarpeet, sekä vanhempien toiveet ja sen kuvitellaan soveltuvan kaikille erityistä kuntoutusta vaativille. (Viitala 2000, 28- 29.)

Viitala (2000, 89) tuo tutkimuksessaan esille, että lastentarhaopettajat kokevat integraation usein hyvin myönteisenä ja hyödyllisenä. Varsinkin erityistä hoitoa ja kasvatusta vaativien lasten kohdalla integraatio nähtiin hyödyllisenä. Haastatelluista lastentarhaopettajista jopa 98,7% oli sitä mieltä, että integraatio tarjoaa hyvän oppimisympäristön erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. 88,5% lastentarhaopettajista näki integraation lisäävän ja kehittävän lapsen itseluottamusta. Viitalan (2000, 89- 90) mukaan silti melkein 80% tutkimukseen osallistuneista oli sitä mieltä, ettei lastentarhaopettajien aika ole riittävä erityistä tukea vaativan lapsen huomioimiseen integroidussa ryhmässä. 70% vastanneista näki, että erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ottaminen mukaan tavalliseen ryhmään aiheuttaa lastentarhaopettajalle paljon lisätyötä. Lisäksi puolet vastanneista koki, että erityistä kasvatusta ja hoitoa vaativa lapsi myös aiheuttaa päivittäisiä konflikteja lapsiryhmässä. Pienempi osa vastanneista oli huomannut integraation aiheuttaneen myös erityisen tuen tarpeessa olevien lasten syrjäytymisen, lasta ei oteta mukaan leikkiin, tai pahimmissa tapauksissa lasta pilkataan tai kiusataan.

Ongelmaksi varhaiserityiskasvatuksessa Heinämäki (2004, 40) näkee sen, että palvelut pyritään järjestämään kokonaiskuntoutuksena. Tämä tarkoittaa sitä, että erityispalveluita tuotetaan eri tahoilta ja irrallisina toisistaan ja ne eivät usein kuulu päivähoiton piiriin. Suurin osa näistä palveluista tarjotaan terveydenhuoltopalveluiden kautta. Tällöin palvelut usein jäävät irrallisiksi päivähoidosta, eivätkä ole osana lapsen arjessa päiväkodissa. Usein vain isommissa kunnissa erityistyöntekijöiden virkoja on järjestetty päivähoitoon. 85 % pienistä kunnista on ilman erityis-

lastentarhaopettajan palveluita. Omaterapeutteja päivähoidossa on vielä vähemmän, terapiapalvelut ovatkin usein riittämättömät tarpeeseen nähden. Heinämäki (2004, 40- 41) tuokin esiin, että 80 % isoista kunnista ja 49 % pienistä kunnista ei pysty järjestämään riittäviä tukimuotoja, vaikka niitä tarvitsevia erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia on päivähoidossa.

7 VARHAISKASVATTAJAN ROOLI

7.1 Taustoitusta päiväkodin arkeen

Päivähoitolaki määrää tietyt raamit lapsi- ja henkilöstömäärälle. Päiväkodissa on oltava yksi ammatillisesti kelpoinen työntekijä seitsemää yli kolmen vuoden ikäistä lasta kohden ja yksi työntekijä neljää alle kolmivuotiasta lasta kohden (Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239). Tutkimuksessani molemmissa kunnissa pysyttiin lain asettamissa rajoissa. Ongelmaksi nousi silti lapsimäärän jatkuva kasvu ja hoitopaikkojen löytäminen kesken alkanutta kautta. Lisäongelmia aiheuttivat myös työntekijöiden poissaolot. Mikäli yksikin työntekijä oli sairauslomalla tai vuosilomalla, näkyi se muiden varhaiskasvatustyöntekijöiden arjessa stressinä ja kiireenä. Heinämäen (2004) tutkimuksissa korostui myös se tekijä, että erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen sijoittamista päivähoitoon ei toteutettu sovittujen rajojen mukaisesti. Lapsiryhmää ei välttämättä pienetty ja kaksipaikkaisuus ei aina toiminut edellytysten mukaisesti. Kaksipaikkaisuudella tarkoitetaan sitä erityistä tukea tarvitseva lapsi sijoitetaan päiväkotiin niin, että hän vie kahden lapsen paikan.

Tutkimuksessani kävi ilmi, että käytännössä monissa päiväkodeissa luokitellaan erityistuen tarpeessa oleviksi lapsiksi myös ne, joilla ei ole asiantuntijan lausuntoa. Näiden lasten määrä oli haastateltavien mukaan lisääntynyt. Heinämäen (2004, 104- 106) teoksesta nousi yhtäläillä esiin asiantuntijalausunnon kiistanalainen rooli. Lausunnon saaminen ei välttämättä tuo erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen statusta. Esimerkkinä tästä Heinämäki (2004, 104- 106) esitti, että allergista lasta ei lueta erityisen tuen tarpeessa olevaksi, ellei hänen ruokavalionsa ole kovin vaativa ja haastava. Joitain lausuntoja saatettiin pitää myös vanhempien ohjailemina, jolloin erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen asemaa ei nähty syntyvän. Näin ollen on vaikea lähteä rakentamaan tuen tarpeessa olevalle lapselle kuntouttavia toimenpiteitä, jollei hänellä ole diagnoosia mihin pohjata. Samalla nämä lapset voivat olla päiväkotiryhmissä ilman riittävää tukea.

Ilmiö, joka on ollut pinnalla pitkään varhaiskasvatuksesta puhuttaessa, näkyi myös Heinämäen (2004, 107) tutkimuksessa. Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrä on kasvanut 1990-luvun aikana, vaikkei sitä voidakaan numeerisesti tai tilastollisesti esittää, sillä sitä ei ole tutkittu riittävästi. Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat totesivat kaikki, että eniten on lisääntynyt juuri se ryhmä, joilla on ongelmia sosiaalisella, emotionaalisella tai tarkkaavuuden osa-alueella. Näillä lapsilla on kuitenkin harvoin erityisiin tukitoimiin edellyttäviä lausuntoja.

Yhteenvetona voisi todeta, että samalla kun erityisosaamista pyritään lisäämään päiväkoteihin, erityistuen tarpeen määrittäminen aiheuttaa edelleen vaikeuksia. Päiväkotihenkilöstö kohtaa omassa työssään jatkuvasti lapsia, joilla he näkevät selviä tuen tarpeita. Ongelmaksi muodostuu usein se, ettei lapsella selkeää diagnoosia, jolloin tuen tarpeessa oleva lapsi on tavallisessa lapsiryhmässä ilman erityisiä tukitoimia. Tämä lapsiryhmä jää varhaiskasvatushenkilöstön harteille ja heidän on ammennettava omaa erityisosaamistaan, joka on tullut kokemuksen kautta tuen tarpeessa olevan lapsen tukemiseksi.

7.2 Varhaiskasvatuksen työntekijöihin kohdistuvat odotukset

Selkeä kuntoutusmuoto, joka liitetään varhaiserityiskasvatukseen, on terapia. Kuitenkin todellisuudessa terapialla on varsin hatara pohja päivähoidossa. Terapiapalveluita ei ole saatu täysin liitettyä osaksi päivähoitoa, jolloin oletetaan varhaiskasvatushenkilöstön hoitavan myös terapeutin osaamisen. Heinämäen (2004, 138) tutkimuksesta kävi ilmi, kuinka kuntien toimijoilla ja päättäjillä oli varsin epätodellinen kuva siitä, mitä päivähoitoon sisältyi. Nämä käsitykset koskivat olennaisesti terapioita ja sitä kuinka päiväkodeissa voidaan tarjota erilaisia terapioita.

Erityispäivähoitoon oletettiin myös kuuluvan osaavia asiantuntijoita, kuten erityislastentarhaopettajia. Silti, Heinämäen (2004, 139) tutkimuksesta käy ilmi, että monet kunnat järjestävät erityispäivähoitoa ilman erityislastentarhaopettajan virkoja. Erityisosaamisen tarve kuitenkin tiedostettiin kunnissa. Heinämäki (2004) tutki myös päivähoitohenkilöstön mielipiteitä siitä, kuinka he kokevat varhaiskasvatushenkilöstölle asetetut odotukset. Monet päiväkotien johtajista kokivat, ettei heillä

ole riittävästi koulutusta antaa terapioita, eikä se kuulu päivähoidon kuvaankaan varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Terapeuttinen toiminta kuuluu ammattiryhmälle, joka on saanut riittävää koulutusta terapeuttiseen työhön. Näitä ovat muun muassa fysioterapeutit, puheterapeutit ja toimintaterapeutit. Heinämäki (2004, 140) viittaaakin Viitalan (2000) tutkimukseen, jossa lastentarhaopettajat kokivat oman osaamisensa ja tietonsa riittämättömäksi suhteessa erityisvarhaiskasvatukseen. Heidän mielestään koulutus ei kata tarpeeksi erityisen tuen tarpeita ja he näkivät oman ammatillisen osaamisensa suuntautuvan muualle kuin terapiaan. Lastentarhaopettajien osaamiseen kuntouttavana osapuolena kuitenkin luotettiin kunnan päättäjien tasolla, samoin terveydenhuollon puolella, vaikka lastentarhaopettajat näkivät oman osaamisensa siinä melko vähäisenä.

Päivähoitohenkilöstön ja muiden terveyst- ja sosiaalialojen asiantuntijoiden näkemysten eroavaisuus näkyy myös kuntoutussuunnitelmaa koskevissa asiantuntijapalaverissa, jossa korostettiin henkilöstön omaa osaamista. Asiantuntijoiden tuomasta tieto- taidosta oli myös vaihtelevia käsityksiä. Yleisesti kävikin ilmi, että päiväkodin ulkopuoliset tahot olettivat, että vuosittaisten kuntoutussuunnitelmapalaverien avulla päiväkodissa pystytään toteuttamaan yksilöllistä terapiaa. Todellisuudessa päiväkodin työntekijät kaipasivat enemmän ohjausta omaan toimintaansa työssään ja siihen tukevatko he oikein eritystuen tarpeessa olevia lapsia. (Heinämäki 2004, 141.) Heinämäki (2004, 141) tarkastelee kuntoutussuunnitelmaa myös Viitalan (1998) tutkimuksen kautta. Tutkimuksesta käy ilmi, ettei kuntoutussuunnitelman vaatimaa asiantuntijaosaamista ole tarjolla tavallisissa lapsiryhmissä, ja usein kuntoutussuunnitelma rakentuukin hyvin yleiselle tasolle. Heinämäen (2004, 141-142) mukaan kuntoutussuunnitelman laatimiseen liittyy paljon epämääräisyyksiä, kuten toimimaton yhteistyö eri asiantuntijoiden kanssa ja poikkeavat näkemykset sosiaalitoimen päättäjien ja päiväkodinhenkilöstön kanssa. Ongelmaksi saattaakin muodostua, ettei enää tiedetä kuka on vastuussa kuntoutussuunnitelman laatimisesta.

Ymmärrys päiväkodinhenkilöstön resursseista, kuten osaamisesta ja tiedosta puhuttaessa terapiaohjelmien ja eri kuntoutusmuotojen käyttämisestä, on osassa kunnista vääristynyt (Heinämäki 2004, 142). Päiväkotihenkilöstön oletetaan osaa-

van kuntouttaa itsenäisesti erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta. Uskotaan, että henkilöstö käyttää lasten kohdalla erilaisia terapioidia tai muita kuntoutusmenetelmiä. Heinämäen (2004, 142) mukaan päiväkodin työntekijät kokevat kuntoutusmenetelmät hyvin tärkeiksi lapsen tukemisen kannalta ja kuntoutusmenetelmien merkitystä korostettiin. Kun kuntouttaminen jätettiin yksin varhaiskasvatushenkilöstön harteille, nähtiin kuntouttamisen tällöin jäävän vaille suunnitelmaa ja yksilöllisyyttä. Kuntoutussuunnitelmapalavereista henkilökunta saattoi saada neuvoja ja ohjausta mukaan omaan arkeen erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa ja muokata tukitoimia päiväkotiryhmän arkeen sopivaksi. Heinämäki (2004, 142) huomauttaa kuitenkin, että tämä koskee vain niitä lapsia, jolle laaditaan kuntoutussuunnitelma.

Lapsi saatetaan myös sijoittaa päiväkotiin kuntouttavana toimenpiteenä. Usein päivähoitoon liitettävät odotukset päiväkodinhenkilökunnalta olivat epämääräisiä: Henkilöstö ei tiedä mitä heiltä odotetaan ja lapsen kehityksen seuranta ja arviointi jäävät tällöin puutteelliseksi. Tilanteen sekavuutta lisää myös se, että eri tahoilla, kuten päivähoidolla ja virkamiehillä, on asiasta eri näkemykset. Päivähoito voidaan nähdä kuntouttavana toimenpiteenä sen kasvatuksellisen toiminnan kautta, mutta samalla pohditaan onko lääketieteellinen kuntoutusmenetelmä ainoa todellinen ja toimiva tukitoimi. Erityispäivähoidon nähdään olevan eräänlainen ratkaisu kuntoutus-ongelmaan ja siltä odotetaan paljon. Ongelmana tukitoimien järjestämisessä saattaa olla se, ettei niitä ole, jolloin päivähoidon nähdään toimivan korjaavana ratkaisuna kuntoutuspulaan. Toki on olemassa tapauksia, joissa on perusteltua ja on nähtävissä selkeä kuntoutuksellinen syy sijoittaa lapsi päivähoidon piiriin, jolloin päivähoito toimii tukitoimena. (Heinämäki 2004, 144-145.) Heinämäki silti (2004, 145) korostaa, että päivähoitoon saatettiin automaattisesti ohjata erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia, ilman, että pohdittiin päivähoidon riittävyttä tukimuotona.

8 VOIMAVAROJA JA TUKITOIMIA TUTKIMASSA

8.1 Aineistonkeruu- ja tutkimustapa

Laadullisessa tutkimuksessa yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja dokumentteihin perustuva tieto. Niitä voidaan käyttää joko yksittäisinä menetelminä tai toisiaan tukevinä aineistonkeruumenetelminä. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 71.) Käytin tutkimuksessani aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua, mutta myös kirjallisuuteen perustuvaa tietoa.

Sarajärvi ja Tuomi (2009, 72- 73) esittävät että, laadullisen tutkimuksen haastattelussa etuna on joustavuus. Kysymykset voidaan toistaa haastateltavalle uudelleen, jolloin väärinkäsityksiä voidaan korjata. Lisäksi kysymykset voidaan esittää halutussa järjestyksessä, miten tutkija tilanteen parhaiten näkee. Haastattelun onnistumisen kannalta suositellaan, että haastateltava voisi tutustua kysymyksiin tai teemaan etukäteen ennen itse haastattelua. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 72- 73.) Tutkimuksessani monet haastateltavat pyysivät itse kysymyksiä etukäteen, jotta teemoihin voi valmistautua ennalta. Lähetin jokaiselle haastateltavalle kysymykset etukäteen sähköpostilla, jolloin he saivat rauhassa tutustua kysymyksiin ja pohtia valmiiksi niihin vastauksia. Tämä helpotti haastattelun kulkua ja jouhevuuutta, sillä sekä haastateltavalla että haastattelijalla oli tiedossa haastattelun teemat ja kulku.

Taylor (2005, 39- 40) huomauttaa, että dialoginen ja informatiivinen merkitys kvalitatiivisessa tutkimuksessa riippuu kysymysten luonteesta. Tällä Taylor (2005, 29- 40) tarkoittaa että, tutkijan kysymykset muodostavat ikään kuin oppaan haastattelun etenemiselle, sen sijaan että tutkijalla olisi virallinen haastattelun kaava. Haastattelun ”opas” kokoaa yhteen ne teemat, puheenaiheet sekä oletukset, joiden kautta haastattelu kulkee. Haastattelun opas antaa tällöin tilaa myös haastattelun ulkopuolisille toteamuksille, jotka syntyvät keskustelun myötä. Tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa ongelman, jolloin haastateltava voi nostaa esiin olennaisia teemoja, joita tutkija itse ei olisi osannut ennakoida. (Taylor 2005, 40.) Tutkijan tulisikin ymmärtää myös haastateltavan maailmaa.

Haastattelu antaa tutkijalle uudenlaisia mahdollisuuksia päästä pintaa syvemmälle. Haastattelu aineistokeruutapana tarjoaa tilaisuuden nähdä tutkittavan näkökulmia ja kokemuksia. Haastateltavalla on mahdollisuus kertoa ja kuvailla näitä kokemuksia yksityiskohtaisesti. Tutkijan on myös varauduttava siihen, että haastattelu vaihtelee osallistujien mukaan. Tällöin haastattelunprosessi vaihtelee riippuen siitä, mitä haastateltavat kertovat. Tämä antaa kvalitatiivisen tutkimuksen haastattelulle leiman erityisyydestä. Haastattelua ei voida standardisoida tai yleistää, sillä jokainen haastattelu on uniikki. (Taylor 2005, 40.) Tämä erityisyys luo tilaisuuden tutkia ilmiöitä yksilöllisesti ja humanisti, kohdata osallistujat sellaisina kuin he ovat ja ymmärtää heidän näkökantojaan (Taylor 2005, 40).

Taylor (2005, 44- 45) huomauttaa että, tutkimustilanteessa haastattelun päämääränä on tarkastella haastateltavan omia näkemyksiä ja oletuksia. Tutkijan tulee välttää omien oletuksien heijastamista haastateltavaan. Tämä edellyttää sitä, että tutkijan on pidettävä yllä avointa mieltä, mukauduttava tilanteeseen ja annettava ideoiden syntyä ja kehittyä. Kvalitatiivisen tutkimuksen haastattelu on työkalu, jolla voi kaivaa pintaa syvemmälle. Tähän tutkijan on myös oltava valmis, ei keskustella teemasta pintapuolisesti, vaan pyrkiä näkemään ilmiön syvin olemus. Jotta haastateltavan omat ajatukset saadaan selvästi esiin, on tutkijan varmennettava haastateltavalta, onko tutkija ymmärtänyt asian oikein. Haastattelussa on tärkeää tuoda esiin tutkittavan oma ääni, eikä pyrkiä tukemaan tutkijan omia odotuksiaan ja tulintojaan ilmiöstä. (Taylor 2005, 45.)

Syy, miksi päädyin kvalitatiiviseen tutkimusmenetelmään, oli kiinnostukseni saada tietoa eri henkilöiltä eri tasoilla. Laadullinen tutkimus antoi mahdollisuuden käyttää teemahaastattelua, jolloin pystyin rajaamaan tietyn teeman, jota halusin tarkastella. Teemahaastattelu ei kuitenkaan rajannut kysymysten muotoa tai haastattelun toteutusta. Tutkimukseni luonne vaati sanallista, henkilökohtaista haastattelua, jossa tutkimukseni teemaan pystytään pureutumaan syvemmin. Lisäksi kvalitatiivinen tutkimus tuotti tietoa, minkälaista kvantitatiivisilla menetelmillä ei olisi voitu saavuttaa. Tutkimustulosten yleistettävyyttä en lähtenyt hakemaan, sillä yleistä-

vyyttä laadullisella tutkimuksella ei voida tuottaa. Laadullisella tutkimuksella hain kokemuksia, haastateltavien omia näkemyksiä ja mielipiteitä teemastani.

9 AINEISTOSTA TULOIKSI

9.1 Analysoinnin määrittelyä

Kvalitatiivisen tutkimuksen omalaatuisuus piilee sen aineistossa. Kvalitatiivinen aineisto antaa eväät tutkia aineistoa monesta eri näkökulmasta, asiaa voi käänellä ja katsella eri tasoilta. Silti tutkimuksen alussa tulee päättää teoreettinen viitekehys, johon voi tukeutua. Lisäksi on valittava siihen sopiva metodi, jolla tutkimuksen haluaa toteuttaa. On löydettävä se näkökulma ja tapa, millä tavoin haluaa aineistoa kerätä ja miten sitä haluaa tarkastella. Laadullisen tutkimuksen aineistolle on ominaista sen monikäyttöisyys ja monitasoisuus. Menetelmät, jolla aineistoa kerätään, tuottavat usein jo itsessään tietoa eri näkökulmista. Tässä ilmenee kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston toinen ominaispiirre. Aineistoon kuuluu ilmaisullinen värikkyys, moniulotteisuus sekä kompleksisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki asiat eivät näyttäydy aineistossa yksinkertaisen selkeästi. Aineiston keräys tapahtuu usein järjestetyissä tilanteissa, mutta tutkijan tehtävä on dokumentoida koko tilanne mahdollisimman yksityiskohtaisesti. (Alasuutari 1994, 74- 75.) Tästä Pertti Alasuutari (1994, 75) käyttää esimerkkinä haastattelumenetelmää, jossa ei ainoastaan dokumentoida vastauksia siitä mitä haastateltavalta on kysytty, vaan raportoidaan myös esitettyjen kysymysten muoto. Tällöin analyysin kohteeksi muodostuu sanatarkka ja yksityiskohtainen kuvaus haastattelusta.

Spencer, Ritchie & O' Connor (2003, 199- 218) pohtivat artikkelissaan laadullisen tutkimusaineiston analysointia eri analysointimenetelmien kautta. He (2003, 199- 200) huomioivat että, aiempina vuosikymmeninä laadullisen tutkimuksen tulosten analysointiin ei ole juurikaan kiinnitetty huomioita. Toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jossa on selkeät metodit ja tavat analysoida tuloksia, kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole ollut ohjaavia säännöksiä. Spencer, Ritchie & O'Connor (2003, 200) tuovat esiin kuitenkin eri menetelmiä tarkastella kvalitatiivista aineistoa, joista omaan aineistooni sopivana menetelminä valitsin sisällönanalyysin.

Tuomi & Sarajärvi (2002,105- 121) kuvaavat sisällönanalyysiä tulosten tarkastelemisen menetelmänä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on kuvata käsiteltävä ilmiö mahdollisimman tiivistetyssä muodossa. Ilmiötä tehdään maanläheisemmäksi yleistämällä sitä ja luomalla siihen käsitteitä, jotka kuvaavat asiaa. On kuitenkin muistettava, että sisällönanalyysi- menetelmällä ei tehdä lopullisia johtopäätöksiä, vaan menetelmä auttaa kerätyn aineiston järjestämiseen ja tiivistämiseen. Tiivistämisen avulla voidaan alkaa rakentamaan johtopäätöksiä. Menetelmä antaa ikään kuin rakennusvälineet ja pohjan lopputulosten saamiseksi. Tällöin on tutkijasta kiinni, miten hän lähtee käyttämään näitä työkalujaan tulosten saamiseksi.

Tuomi & Sarajärvi (2002,110- 119) esittelevät kaksi näkökulmaa, millä on mahdollista toteuttaa sisällönanalyysi. Vaihtoehtoina on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jossa teoriakehyksenä toimii itse aineisto. Toisena mahdollisuutena on käyttää teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jolloin aineistoa tarkastellaan ja luokitellaan jonkin muun aikaisemman teorian kautta.

Aineiston analyysi- menetelmäksi valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, sillä halusin lähteä aineiston pohjalta tarkastelemaan ilmiötä ja tehdä omia teoreettisia päätelmiä siitä. Aineisto oli myös luonteeltaan sopivampi aineistolähtöiseen eli induktiiviseen tarkasteluun, sillä minulla ei ollut yhtä tiettyä teoriakehystä mihin olisin päätelmiäni pohjannut.

9.2 Tulosten analysointia

Haastatteluja olin tehnyt yhteensä kymmenen, jotka olin nauhoittanut erikseen. Nauhoitukset purin tekstiksi, eli litteroin jokaisen haastattelun erikseen. Litterointien pohjalta lähdin rakentamaan aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuomi & Sarajärvi (2002, 110-112) puhuvat teoksessaan aineiston pelkistämisestä, mistä aloitin oman lähdemateriaaliani purkamisen. Pelkistämisessä tarkoituksena on pilkkoa aineistoa tiiviimpiin osiin ja jättää epäolennainen aineistosta pois. Tämän suoritin lukemalla haastattelumateriaalini tarkkaan alleviivaten sieltä tärkeimpiä suoria lainauksia, jotka liittyivät olennaisesti tutkimuskysymyksiini. Lainaukset jaottelin eri kategorioihin pelkistettyjen ilmausten avulla. Aineistojen purkamisen jälkeen lähdin

jaottelemaan pelkistettyjä ilmauksia alaluokkiin, jotka kuvaisivat hyvin yleisellä tasolla ilmiöitä ja kokoaisi siihen kuuluvia teemoja. Kategoriointia jatkoin yläluokkiin, jossa yhdisteltiin alaluokkien teemoja yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi. Viimeisenä vaiheena oli yläluokkien muodostaminen pääluokiksi, jossa ilmiölle annettiin yleinen nimitys. Tutkimustuloksia tarkastelin yhdistelemällä pääluokkia. Tutkimuskysymysten kautta lähdin yhdistelemään pääluokkia sen mukaan, mihin halusin löytää vastauksia. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2002, 110- 112.)

Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset	Tuen tarve	Tuen tarpeiden määrät, yleistyneisyys, tuen tarpeessa olevien lasten kohtaaminen
Henkilöstön ammatillisuus	-Tieto-taito, -Voimavarat	- oma koulutustausta, lisäkoulutukset, suhtautuminen omaan osaamiseen, ”työkalujen” saaminen muilta - Jaksaminen työssä, suhtautuminen tuen tarpeessa oleviin lapsiin, päiväkodin selkeät ohjeet, henkilöstön riittävyys
Tukitoimet	- Resurssit - Tasapuolisuus	- Tukitoimet, niiden riittävyys, toimivuus, päiväkodin selkeät ohjeet, resurssit tukea tuen tarpeessa olevia, yhteistyö muiden tahojen kanssa - Tukitoimien vaihtelevuus, työmenetelmien yhtenäisyys
Kehittäminen	Näkemys, miten asioiden pitäisi olla	Toivottu suunta, miten menetelmät kehittyneet, miten itse kehittäisi.

Taulukko 1. Kategorioiden muodostuminen pääluokiksi.

Yllä olevassa taulukossa konkretisoituu luokkien muodostaminen. Alaluokkia olen muodostanut suorien lainauksien mukaan. Ne kuvaavat tarkasti sitä asiaa, mikä lainauksella on kiteytetty. Yhdistelemällä eri henkilöiden lainauksia, jotka liittyivät samaan teemaan, pystyin luomaan niille yhteisen nimittäjän. Esimerkiksi omaan

koulutustaustaan keräsin niitä lainauksia, jotka kuvasivat tarkemmin kunkin henkilön kokemusta omasta pohjakoulutuksestaan. Yleiseksi nimitykseksi näille lainauksille muodostui oma koulutustausta. Alaluokkia, kuten oma koulutustausta ja lisäkoulutukset, yhdistelemällä muodostui pääluokkien nimittäjät. Pääluokkana Tieto- taito kokoaa yhteen ne alaluokat, jotka liittyvät tavalla tai toisella kyseiseen pääluokkaan. Henkilöstön ammatillisuus toimii kokoavana tekijänä, kaiken alkuna, josta luokat haarautuvat pienemmiksi kokonaisuuksiksi.

10 TULOKSET

10.1 Henkilöstön ammatillisuus

Ensimmäinen näkökulma, jota halusin lähteä tarkastelemaan, oli henkilökunnan asennoituminen erityisen tuen tarpeessa oleviin lapsiin sekä heidän ammatillinen osaamisensa. Samalla halusin kartoittaa heidän näkemystään omasta osaamisestaan ja tietämyksestään tukitoimiin. Lisäksi esiin nousee kiertävien erityislastentarhaopettajien mietteitä varhaiskasvatushenkilöstöstä ja heidän ammatillisesta osaamisestaan.

Yhdistävä luokka	Pääloukat
Erityisen tuen tarpeet henkilöstön kokemina	- Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset - Henkilöstön ammatillisuus
Henkilöstön ammatillisuus erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia kohdatessa	- Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset - Henkilöstön ammatillisuus
Henkilökunnan osaaminen ja tietämys tukitoimista	Henkilöstön ammatillisuus - Tukitoimet

Taulukko 2. Ensimmäisen teeman sisältö

Aluksi voisi tarkastella erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrän kasvua haastateltavien näkökulmasta. Vaikka selkeää tilastollista tietoa ei ole tuen tarpeessa olevien lasten määrän kasvusta viime vuosilta, useimmat haastateltavista olivat sitä mieltä, että tuen tarpeet ovat kasvaneet päiväkodeissa.

Joo-o. Kyllä... Kyllä se on lisääntynyt koko ajan... Ja ehkä myös sitten sen takia, että osataan sitten tuota...että kun yhdessä mietitään niin sitten...niin tietämyskin on kasvanut ja osataan ottaa selvää niistä asioista...(kiertävä erityislastentarhaopettaja 1)

Tuen tarpeiden lisääntyvyys tuo oman haasteensa työntekijöille. Päiväkodin kasvatushenkilöstöstä moni nosti esiin sen, että erityisen tuen tarpeessa olevat lapset tuovat usein haastetta päiviin.

No haastaviahan nää on nää erityislapsset. Monta kertaa siinä kokeillaan monia eri keinoja ennen kuin jotain edes löydetään apua. Mutta sitten nää onnistumiset palkitsee sitten kuiteskin. Että kyllä se työ on kannattanut sitten. (lastenhoitaja 1)

No tuota erityisen tuen tarpeessa olevat lapset päivähoitossa ovat mun mielestä haasteita, ja sellaisia, omallekin työlle sellaista oppia ja sellaista.. Joutuu miettimään niitä asioita eri tavalla kuin muille. (lastentarhaopettaja 2.2)

Useimmat päiväkodin henkilöstöstä toivat esiin diagnosoimattomien lasten haastavuuden. Tällaisten lasten määrä oli heidän mukaansa selkeästi lisääntynyt ja samalla olivat henkilöstöön kohdistuneet haasteet kasvaneet. Selkeimmin tuen tarvetta lisäsivät haastateltavien mukaan sosiaaliset ja emotionaaliset vaikeudet. Koettiin, että rajojen asettaminen näille lapsille oli haastavaa, sosiaalisissa tilanteissa tai käytöksessä oli vaikeuksia ja omien tunteiden säätelyssä kuten pettymyksen sietämisessä oli paljon tehtävää. Muutamit haastateltavista kertoivat kokevansa tämän ryhmän haastavaksi, sillä heillä usein ei ole diagnoosia. Tällöin lapsille ei voida luoda selkeitä tukitoimia.

No eniten sitten on lisääntyneet nää käyttäytymishäiriöt. Että niillä ei... harvemmin niillä on mitään diagnoosia tai tällaista on sitten että ne on vaan niitä meidän mielestä erityisen tuen tarpeessa eikä niille mitään kuntoutussuunnitelmia tehdä tai mitään. Että ne vaan on siellä joukossa. (lastenhoitaja 1)

... Että sosiaaliset ja tällaiset rajattomat lapset on mun mielestä sellainen harmaa vyöhyke, joka on mun mielestä lisääntynyt tosi paljon. Että joilla on jotain ADHD- piirteitä, jotka käyttäytyy samalla tavalla, on käytösongelmia, että ne on mun mielestä niin kuin lisääntynyt. Ja ne on ehkä ne hankalimmatkin siellä päivähoitossa ja ei oikein saa niin kuin

kiinni tällaisista selkeistä vammaisryhmistä. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3)

Oli myönteistä huomata, että päiväkotihenkilöstöstä haastateltavat kokivat omien voimavarojensa olevan riittävät kohtamaan erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Tällä tarkoitan sitä, että monilla oli silti hyvin positiivinen suhtautuminen lapsiin, vaikka haastateltavat joskus mainitsivat vaikeammista päivistä. Se, missä päiväkotityöntekijät kokivat kaipaavansa lisää apua, oli tiedon ja lisätaidon tuominen heille päiväkotiin. Haastatteluissa kävi ilmi, että lastentarhaopettajien pohjakoulutus ja lastenhoitajien koulutus on tuonut jonkin verran pintapuolista tietoa eri tuen tarpeista ja tukimuodoista. Tiedon kuitenkin muuttuessa jatkuvasti ja uusien tuen tarpeiden myötä oma tietämys jää kehityksestä jälkeen. Joiltakin kiertäviltä erityislastentarhaopettajilta nousi toive, että lastentarhaopettajien koulutukseen olisi hyvä lisätä enemmän opetusta erityisen tuen tarpeessa olevista lapsista ja heidän tukemisestaan päiväkodissa.

”Että sillä tavalla on sitä tietämystä, että löytää siitä ryhmästä sen lapsen jolla on... joka on erilainen, tai jollain on enemmän sitä vahvistamisen tarvetta ja tuen tarvetta että, että sillä tavalla. Mutta sitten että mitä se asia oikein on niin, niin ei meillä mun mielestä siinä koulutuksessa menty niitä, että se oli hyvin sellaista pinnallista se tieto.” (lastentarhaopettaja 2.2)

Kiertävän erityislastentarhaopettajan merkitys korostui pitkälti kaikissa päiväkotihenkilöstön haastatteluissa. Kiertävät erityislastentarhaopettajat eivät ole sidoksissa yhteen tiettyyn päiväkotiin, vaan heillä on usein oma alue, jolla he kiertävät konsultoimassa päiväkodeissa ja osallistuvat henkilöstön ohjaukseen ja tuovat mukanaan tukitoimia. Toisen kunnan kohdalla, jolla yhteistyötä kiertävän erityislastentarhaopettajan kanssa ei vielä ollut, korostui selkeästi toive kiertävän lastentarhaopettajan tarpeellisuudesta. Kunnassa, jossa kiertävät erityislastentarhaopettajat ovat osana päiväkodin arkea, päiväkodinhenkilöstö koki kiertävien erityislastentarhaopettajien merkityksen yhteistyökumppanina suureksi. Haastateltavien mukaan kiertävät erityislastentarhaopettajat toivat työntekijöille paljon tietoa erityisen tuen tarpeista sekä tukitoimista, ja rohkaisivat heitä kokeilemaan uusia tapoja tukea erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta. Lisäksi kiertävät erityislastentarhaopet-

tajat olivat mukana lisäkoulutusten muodossa, toivat uutta tietoa työntekijöille ja ohjasivat heitä koulutuksiin. Kiertävän erityislastentarhaopettajan merkitys nousi selvästi esiin erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa toimimisessa, heiltä haettiin tukea, keskusteluapua ja tietoa käytännön asioihin. Työntekijöistä ikään kuin huomasi, että saivat enemmän itseluottamusta omaan osaamiseensa, kun heillä mahdollisuus tukeutua ja kysyä neuvoa kiertävältä erityislastentarhaopettajalta.

Että keltolta on just tullut niitä käytäntöjä millä on sitten lähdetty niitä lapsen asioita tukemaan ja ne on kyllä toiminut. Että kyllä tuntuu että on ainakin tähän asti saanut riittävästi tietoa, mitä on tullut vastaan näitä. (lastentarhaopettaja 2.2)

Että täällähän on suuri tämä kelton puute, erityislastentarhaopettajan puute, että se välillä meillä oli ja silloin oikein huomasi kuinka suuri hyöty siitä oli. (lastentarhaopettaja 1.1)

Henkilökunnan osaaminen ja tietämys tukitoimista oli vaihtelevaa. Ne, joilla oli mahdollisuus hyödyntää kiertävän erityislastentarhaopettajan apua, kokivat osavansa hyödyntää heille annettuja työmenetelmiä. Työntekijöillä, joilla mahdollisuutta kiertävään lastentarhaopettajaan ei ollut, kokivat, että tietämys eri menetelmistä jäi pintapuoliseksi ja maalaisjärkeilyksi. He kaipasivat käytännössä toimivia ja selkeitä apuja, mikä menetelmä sopisi millekin lapselle. Oma työkokemusta tuotiin kuitenkin esiin, että sitä kautta pystyi ammentamaan työhönsä eri tukimenetelmiä, mitä aiemmin oli toisten lasten kanssa käytetty. Oma työyhteisö oli myös tärkeä apu, kun oli epäselvyyttä lapsen tukemisessa. Haastateltavat pienemmässä kunnassa toivat ilmi, että yhdessä muiden työntekijöiden kanssa voi miettiä eri keinoja, miten lähteä lasta tukemaan.

No... En usko että on riittävästi (tietoa tukitoimista). Keinoja on kyllä ja toimintamalleja, mutta koska lapset ovat erilaisia ja kaikille ei käy se sama toimintatapa ja keino, että kyllä mä niihin kaipaaisin tietoa ja päivitystä.--- Mutta kyllä mä niin kuin niihin haluaisin ainakin justiin, tunteiden hallintaa ja näihin tietoa. Että jotenkin ne on niin selkeämpiä joilla on joku diagnosoitu vamma tai niin kuin esimerkiksi tää kuulovamma, että se on se että käytät niitä viittomia ja treenaat niitä tai tai niin kuin nää fyysiset tuet. (lastentarhaopettaja 1.2)

No kyllä mun mielestä on tietoa mitenkä niitä kohtaan. Mutta se että jos jostain syystä ei ole jokin menetelmä tai käytäntö hallussa niin sitten se otetaan erityisopettajalta tai jostakin selville. (lastenhoitaja 2)

Osa kiertävistä erityislastentarhaopettajista toi ilmi luottamusta henkilökuntaan, päiväkotityöntekijät nähtiin osaavina ammattilaisina, jotka ottavat mielellään käyttöönsä kiertävän erityislastentarhaopettajan antamia neuvoja. Nähtiin kuitenkin samalla se, että henkilökunta ei välttämättä osaa hyödyntää omaa tieto-taitoaan, eikä tällöin luoteta omaan osaamiseensa ja vaistoihinsa. Toisaalta osa kiertävistä erityislastentarhaopettajista koki, että osalla päiväkodin kentällä työskentelevistä asennoituminen eri tuen tarpeissa oleviin lapsiin ja heidän tukitoimiinsa oli hieman negatiivinen. Työmenetelmiä otettiin heikonlaisesti käyttöön, sillä osa varhaiskasvatushenkilöstöstä ei halunnut muuttaa omia työtapojaan. Pienemmällä paikkakunnalla varhaiskasvatuksen johtaja oli varsin luottavainen päiväkodin henkilökuntaan. Työntekijät nähtiin osaavina, kokemusta omaavina ja omaa tieto-taitoaan hyödyntävinä.

En koe (että työntekijöillä on riittävästi tietoa tukitoimista). Siihenkin tarvittaisiin (nauraa) lisää koulutusta ja tietoa. Ja sen kautta sitten tulisi sitä taitoa. Se ei oo kovin yleistä, mutta valitettavasti niihin törmää, tiedätkö niihin, asenteisiin että kuinka niin kuin niitä erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia kohdataan. Että joskus tuntuu että näinkö sä aattelit..? (kiertävä erityislastentarhaopettaja 1)

Mun mielestä peruskoulutukseen tulisi lisätä vielä enemmän tietoa erityistä tukea tarvitsevista lapsista koska joka ryhmässä semmoisia nykyään on. Ja se tavallaan auttaisi siihen asennemuokkaukseen, että saa tietoa ja kokemusta koska silloin se oma asenne muuttuu paremmaksi ja positiivisemmaksi. Että ihan voisi vaikka lastentarhaopettajan koulutukseen lisätä erityislastentarhaopettajan koulutuksen, ei yhtään haittaisi. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 2)

No tähän mä sanoisin että, mun näkemys on että meidän päiväkodeissa kun on koulutettu ja ammattitaitoinen henkilökunta, niin on. (varhaiskasvatuksen johtaja 1)

10.2 Tukitoimet

Toinen tutkimukseni teema liittyy tukitoimiin ja niihin liittyviin seikkoihin. Selvitin minkälaisia erilaisia tukitoimia päiväkodeissa on käytössä. Samalla tukitoimien kautta halusin tutkia niiden toimivuutta sekä saada haastateltavilta näkemystä siihen, miten päiväkotia ja työmenetelmiä tulisi kehittää, jotta ne tukisivat paremmin erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia.

Yhdistävä luokka	Päälukot
Tukitoimien ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kohtaaminen päiväkodissa	- Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset - Tukitoimet
Tukitoimien riittävyys ja toimivuus henkilöstön arvioimana	- Henkilöstön ammatillisuus - Tukitoimet
Tukitoimiin kuuluvat yhteistyökumppanit	- Tukitoimet - Yhteistyö

Taulukko 3. Toiseen teemaan liittyvät sisällöt.

Tukitoimia löytyi pienemmästäkin kunnasta paljon. Riippuen haastateltavasta, tutkimenetelmiksi listattiin hieman eri asioita, jolloin voidaan pohtia myös sitä, että tukitoimiksi voidaan päivähoidon kentällä käsittää eri asioita. Tukitoimiksi listattiin pienemmällä kunnalla erityisosaamisen työryhmä, kuntoutusohjaajat, fysioterapeutit, pienryhmätoiminta, terapiatoiminnat, kotihoidonohjaajat, sosiaalityöntekijät, perhehoitaja, perhetyöntekijä, kaksipaikkaisuus ja avustajat. Tukitoimiksi lueteltiin myös päivittäinen toiminta päiväkodissa, viittomat, tukikuvat, varhaiskasvatussuunnitelma, toimintaterapiat ja puheterapiat. Osa tukitoimista voidaan katsoa ikään kuin linkittyvän lapsen arkeen yhteistyön kautta, kuten esimerkiksi erityisosaamiseen liittyvä työryhmä. Kyseinen työryhmä on seutukunnallinen, johon kuu-

luu sosiaalitoimisto, neuvola ja muita sosiaali- ja terveysalan osaajia. Terapiatoiminnoista puheterapeutti on ainoa, joka ei tule päiväkotiin paikan päälle. Fysioterapeutit, kuntoutusohjaajat ja muut kuntouttavat tahot tulevat lapsen hoitopäivän aikana päiväkotiin. Tätä kautta myös varhaiskasvatushenkilöstö oppii uusia tukimuotoja lapsille. Tiivistä yhteistyötä tehdään Eskoo- yhtymän kanssa, josta tulee kuntoutusohjaajia ja fysioterapeutteja. Eskoo- yhtymä on Seinäjoen kaupungissa toimiva vammaispalvelukeskus, josta tuotetaan erilaisia palveluita, kuten kuntoutukseen liittyviä toimia vammaisille henkilöille. Selkeästi korostettiin myös pienryhmätoimintaa eräänlaisena uutena ja tärkeänä asiana, jota tullaan työstämään jatkossa paremmin. Pienryhmätoiminta perustuu ryhmäkoon entistä pienempään jakamiseen eri toimintojen suorittamisen ajaksi, jolloin aikuisten on helpompi olla läsnä vastaamassa jokaisen lapsen tarpeisiin, ja samalla erityistä tukea vaativan lapsen tarpeet on helpompi ottaa huomioon ryhmässä. Yhteistyötahoja pienemmässäkin kunnassa ulottui laajalle, Eskoo nimettiin tärkeäksi yhteistyötahoksi, samoin erilaiset muut työryhmät. Muiksi yhteistyökumppaneiksi nimettiin erityisopettajat, koulukuraattori, sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä, puheterapeutti, toimintaterapeutti, neuvola, lääkärit ja neuvolan psykologi. Suunnitelmissa on saada myös mahdollisesti kiertävä erityislastentarhaopettaja myös käyttöön.

Niin siis ihan tämmöiselle tuen tarpeessa ja normaalille lapselle jo se päivittäinen toiminta on se osa tukitoimia...--- Sitten on ihan liikkuminen, kaikki liikunta jutut, että totta kai ne on niitä tukitoimia.--- Ja sitten totta kai nää varhaiskasvatussuunnitelmat on eräänlaiset tukitoimet, että monen kohdalla voi olla moniammatillisia ryhmiä, että siellä voi olla sosiaalitoimistosta, neuvolasta, puheterapiat ja muut on mukana näissä. Ja toimintaterapeutti käy. .--- jonkinlainen pienryhmätoiminta ja pienryhmäpedagogiikka voisi olla yks sellainen tukitoimi...(lastentarhaopettaja 1.2)

Joo, no meillähän just siirryttiin tähän --- työryhmään--- Eskoo ja Eskoon alainen työntekijä kehitysvammaohjaaja, kotiohjaaja. Sitten meillä on täällä erityisopettajaa... No koulukuraattori ja sosiaaliohjaaja--- sosiaalityöntekijää, perhetyöntekijää, puheterapeutti, toimintaterapeutti--- neuvola, lasten neuvola, terveydenhoitajaa, neuvola lääkäriä, neuvola psykologia...Eli hyvin tällainen...laaja-alainen tää ryhmä sitten. (varhaiskasvatuksen johtaja 1)

Suuremmissa kunnassa tukitoimien kohdalla lähdettiin alkupisteestä liikkeelle, eli varhaiskasvatussuunnitelman, toimintasuunnitelman, esiopetussuunnitelman tai

henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelman eli hojksin laati-
misesta. Toimintasuunnitelma ja esikoululaisille tehtävä hojks kuvaavat tarkemmin
lapsen omia tuen tarpeita ja niihin kirjataan menetelmiä tukea lapsen kehitystä ja
kasvua oikeaan suuntaan. Kouluun siirryttäessä laaditaan vielä erillinen lomake,
jolloin päiväkodissa ollut tieto siirtyy koululle. Toimintasuunnitelmien kautta haasta-
teltavat kertoivat, että toimintaa päiväkodissa pyritään mukauttamaan näiden las-
ten tarpeita vastaaviksi. Päiväkotiin luodaan uusia toimintatapoja, jotka antavat
lapselle hänen kaipaamansa oikeanlaisen tuen. Lisäksi myös fyysisessä tilassa ja
materiaaleissa on huomioitava lasten vaateet, jotta ne olisivat mahdollisimman
turvalliset lasta ajatellen. Ryhmän pienennys oli myös mahdollinen joissain tilan-
teissa. Lisäksi avustajia on mahdollista saada lapselle, jolla ilmenee selkeää tuen
tarvetta. Suuremmassakin kunnassa nousi esiin pienryhmätoiminnan tärkeys, jota
on alettu ponnekkaasti ajamaan kyseisessä kunnassa. Tärkeiksi tukea antaviksi
tahoiksi nostettiin kiertävät erityislastentarhaopettajat, seikka joka näkyi selvästi
jokaisen haastateltavan vastauksissa. Muina kuntouttavina tahoina toimivat neuvo-
lat, sosiaalitoimi, perhetyö, terapeutit, psykologit ja tarvittaessa myös lääkärit eri
osa-alueilta. Yksi haastateltava toi esiin tärkeän seikan eli sen, että näiden yhteis-
työtahojen on pelattava saumattomasti yhteen, jotta muodostuu lapsen tarpeita
vastaava ehjä kokonaisuus (lastentarhaopettaja 2.1).

Neurolathan meillä on yhteistyökumppaneita. Sitten tuota
niin...terapeutit, sosiaalityöntekijät, psykologit ja lääkärit. Ja tuosta vielä
noista tukitoimista että tuota avustajat saatetaan saada niille joilla on
tehty kuntoutussuunnitelma. (lastenhoitaja 2)

Eritystä tukea ja hoitoa tarvitsevalle lapselle tehdään yksilöllinen var-
haiskasvatussuunnitelma tietysti. Sitten jos hän on eskari, niin sitten
tehdään esiopetussuunnitelma. Ja näihin sitten sisällytetään toiminta-
suunnitelma lapsen tuen määrittelyksi ja siihen että miten se järjeste-
tään. Sitten esiopetussuunnitelmaan erityistä tukea tarvittavalle lapselle
tehdään se hojks. Ja sitten koulun alkaessa annetaan mukaan ---
lomake--- Että päivittäistä sitä kasvatustoimintaa muokataan sen lap-
sen mukaan ja joissakin tapauksissa on mahdollista pienentää sitä
ryhmää.--- Sitten tulee muut kuntouttavat tahot, kelto, neuvolat, perhe-
ja sosiaalityö, terapeutit, tarvittaessa psykologit, lääkärit, voi olla perhe-
ja kasvatuseurolat. (lastentarhaopettaja 2.1)

Kiertävillä erityislastentarhaopettajilla yhteistyökumppanit erityisen tuen tarpeessa
olevan lapsen kanssa osin limittyivät päiväkodinhenkilökunnan listaamiin asioihin,

mutta heillä yhteistyö laajeni kuitenkin syvemmälle. Tukitoimiksi luettiin resurssierityislastentarhaopettajat. Resurssierityislastentarhaopettajat toimivat tietyn ajan tietyssä päiväkodissa toimien erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa. Kun vaativampaa tuen tarvetta esiintyy muualla päiväkodissa, on resurssierityislastentarhaopettajan mahdollista siirtyä uuteen paikkaan. Tukitoimiksi luettiin myös kaksipaikkaisuus ja tärkeänä pidettiin pienryhmätoimintaan, mitä vahvasti ajetaan ja juurrutetaan päiväkoteihin. Yhteistyökumppaneita oli levittäytynyt laajalle varhaiskasvatuksen kentältä sosiaali- ja terveystalalle sekä sivistyspuolelle kouluun. Yhteistyötahoiksi listattiin neuvolan työntekijät, terapeutit, terveyskeskuspsykologit, puheterapeutit, toimintaterapeutit, Eskoon kuntoutusohjaajat, sosiaalityöntekijät ja Eskoon psykologit, lastensuojelu, lasten neurologinen osasto sekä psykiatrinen osasto, sekä koulussa opettajat, erityisopettajat ja muut oppilashuollolliset ryhmät. Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi varhaisen puuttumisen tärkeänä lähtökohtana, jolloin vaikeuksiin voidaan puuttua tarpeeksi ajoissa ja tällöin lapsi saa ajoissa tarvitsemaan tukea (kiertävä erityislastentarhaopettaja 2). Kiertävät erityislastentarhaopettajat ovat jäsenelleet päiväkodintyöntekijöille myös eräänlaisen huolikaavakkeen, jonka kautta päiväkotihenkilöstö on selvillä mitä sen tulee tehdä ja mihin ottaa yhteyttä, kun huoli lapsesta ilmenee. Tärkeä tukitoimi on myös kiertävien erityislastentarhaopettajien tuoma oma osaaminen päiväkotiin. Suoritetaan konsultointeja, tuodaan havaintomateriaaleja, keskustellaan ja koulutetaan henkilöstöä erilaisiin tukitoimiin ja oppimismateriaaleihin.

On se kelto- resurssi, reitot, kaksipaikkaisuudet, mikä tarkoittaa siis että voi 1,5- 3 paikalla olla, ja sitten tää meidän pienryhmätoiminta, mitä ollaan nyt kovasti ajamassa ja tukemassa että sitä saataisiin käyttöön... (kiertävä erityislastentarhaopettaja 1)

Ja sitten on ihan näitä työmenetelmiä. Sit on näitä erilaisia ohjelmia, ja kuvan käyttö on kans yks semmoinen aika yleinen mikä meillä on ja sitten on tällaiset oikein tietyt, nämä kilat ja kutut ja nämä opetusmenetelmät, niin semmosia sitten viedään henkilökunnalle...vinkiksi ja oppaaksi. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3)

Ei riitä, että tukitoimia ja menetelmiä niitä tarvitseville on olemassa kunnassa monenlaisia, on myös osattava pohtia niiden toimivuutta. Pienemmässä kunnassa osa haastateltavista näki, että tukitoimet ovat osittain toimivia. Muuttujiksi määriteltiin ryhmäkoko, toimiva yhteistyö eri palveluiden tuottajien välillä ja tukipalveluiden

riittävyys, jotka vaikuttivat siihen, toimivatko kuntouttavat toimet vai ei. Yksi haastateltava toi esiin, että toimivuuden kannalta on hyvä, että kuntouttavat palvelut voidaan sisällyttää lapsen arkipäivään päiväkodissa (lastenhoitaja 1). Siksi onkin hyvä, että suurin osa kuntouttavista tahoista tulee päiväkotiin paikanpäälle toimimaan lapsen kanssa. Haastateltavista yksi toi myös esiin, että usein haastavampienkin lasten kanssa on hienoa huomata hänen kehittyminen parempaan suuntaan, mutta välillä tulee tilanteita, ettei mikään keino näytä toimivan (varhaiskasvatuksen johtaja).

No puheterapeutti on ainut joka jolle joutuu kuljettamaan, että tänne meillä käy kuntoutusohjaaja käy meillä, fysioterapeutti käy meille, esiopetus on. . Kun ne tosiaan käy täällä päiväkodissa, niin me sitten saadaan aina siinä samalla opetusta sitten. Että tosi hyvin toimii. (lastenhoitaja 1)

Kyllä ne toimivia ovat, mutta niitä tarvitaan enempi. Että sillä lailla ei oo. Että se kelto tarvitaan kyllä.--- Se riippuu siitä, että niitä ei saa olla ryhmässä liikaa--- Mutta sitten nämä puhevaikeudet, jotka ovat lisääntyneet, niin kyllä se vaatii sen puheterapia palvelun. Esimerkiksi viime vuonna yksi lapsi ei päässyt sinne koko vuonna. Ettei ne riittäviä sillä lailla ole, että ne erityispalvelut. Että ei me voida näitä opettaa täällä, näitä erityisvaikeuksia. (lastentarhaopettaja 1.1)

Isommassa kunnassa haastatellut päiväkodinhenkilökunnasta olivat yleisesti tyytyväisiä tukitoimiin ja niiden toimivuuteen ja riittävyyteen. Heiltä haastatteluissa nousi esiin myös vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, mikä yhtäläillä vaikuttaa kuntouttavien menetelmien toimivuuteen. Yhteistyö on vanhempien kanssa toimitava, jotta voidaan lähteä rakentamaan lapselle henkilökohtaista kuntouttavaa toimintasuunnitelmaa.

Kyllä on toimivia (tukitoimet), asiat menee eteenpäin, mutta mun mielestä ne menee toivotulla tavalla, jos vanhempien kanssa on sopuisa yhteistyö (nauraa).--- Kyllä me pyritään tekemään asioiden eteen niin paljon kuin me pystytään ja resurssit riittää. Kyllä. (lastenhoitaja 2)

Kiertävillä erityislastentarhaopettajilla kokemukset kuntouttavien toimien toimivuudesta käytännössä olivat kaksijakoiset. Haastateltujen mukaan tukitoimien juurtuminen päiväkodin arkeen on kiinni henkilökunnasta ja heidän asenteestaan. Osa lähtee hyvin innokkaasti mukaan uusiin asioihin ja on valmis kokeilemaan ja oppi-

maan uusia menetelmiä. Mutta osa kiertävistä erityislastentarhaopettajista koki, etteivät kaikki päiväkodintyöntekijät ole valmiita omaksumaan uusia tapoja, vaan pyritään tekemään muutosta suoraan lapseen ilman pohtimatta omia työtapojaan. Toisaalta myös tuotiin esiin, kuinka päiväkodit ovat eri vaiheissa, jolloin uusien menetelmien omaksuminen voi tapahtua helpommin tai vastaavasti ottaa enemmän aikaa. Tällöin kiertäviltä erityislastentarhaopettajilta vaaditaan myös enemmän ohjausta ja neuvontaa päiväkodin suuntaan. Yhteistyökumppaneiden kohdalla yhteistyö sujui haastateltujen mukaan saumattomasti ja tiiviisti, esimerkiksi yhteistyötahojen kanssa pidetään paljon tiimi- ja tiedonsiirtopalavereita.

No niin, siinä onkin sitten tuota... Mä näen sen niin että siinä sitten ne ryhmät ja päiväkotihenkilökunta, että sen menetelmän tai opin juurtuminen sinne käytäntöön, että siinä on sitten sitä vaihtelevuutta. Päiväkodit ovat eri vaiheissa ja joku tarttee enemmän sitä ohjeistusta ja niin sitä meidän tukea, eli meiltä keltoilta.--- Mutta sitten ne, missä ne toimii, he ovat niitä jo kokeilleet, niin sitten tuota, ne on lähtenyt hyvin käyntiin ja siellä on sitten sellainen jatkumokin. Että ei tarvi olla aina uudelleen opastamassa aina kun tulee joku seuraavan kerran vastaavanlainen lapsi tai tarve. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 1)

Vaihtelevasti toimii (tukitoimet)... Toiset on ottanut niitä (tukitoimia), joilla on jo ollut niitä, se riippuu vähän siitä yksiköstäkin, että jolle vähän niin kuin ne erityislapset, erityistuen tarpeet on tuttuja, niin heillä on jo sellaista rutiinia monen vuoden kohdalta. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3)

Kuntouttavien työmenetelmien toimivuutta lisäävät yhteiset pelisäännöt. Henkilökunnan omaa ammatillista itsevarmuutta tuo se, että työntekijät tietävät miten tulee toimia lapsen kanssa, jolla on tietty tuen tarve. Halusin tarkastella toimivuutta toisella tasolla, onko päiväkodissa olemassa yhteisiä linjauksia työmenetelmiin ja miten toimia oikein tietyn erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa. Entä onko kunnan muissa yksiköissä kuinka vaihtelevuutta työmenetelmissä?

Pienemmässä kunnassa ensisijaiseksi suunnannäyttäjäksi nousi kuntoutussuunnitelma, johon kootaan lapselle henkilökohtaisia kuntouttavia työtapoja ja harjoituksia. Kuntoutussuunnitelma tarjoaa ääriiivat lapsen arkeen päiväkodissa. Työntekijöiden tehtäväksi jää toimia lapsen edun mukaisesti näiden ääriiivojen sisällä. Ongelmaksi kuntoutussuunnitelman kohdalla ilmeni, että kuntoutussuunnitelma tehdään vain lapselle, jolla on jokin selkeä diagnoosi. Diagnosoimattomien lasten

kohdalla oikeanlainen tukeminen ja toiminta jäävät henkilökunnan oman ammatillisuuden ja kokemuksen varaan. Varhaiskasvatuksen johtaja koki, että yksiköiden kesken vallitsee tietynlainen yhtenäisyys työmenetelmien välillä, riippuen toki siitä, millaisia tuen tarpeita kussakin päiväkodissa olevilla lapsilla on. Hyviä käytäntöjä pyritään jakamaan yksiköiden kesken ja perustukitoimet, kuten tukiviittomat ja kuvien käyttö on iskostunut hyvin päiväkoteihin.

Tässä on taas tää kaksjakoisuus, että selkeät ohjeet on niille joilla no se diagnoosi. Mutta sitten nää diagnosoimattomat, niin ei löydy mitään selkeää ohjetta siihen. Se on jotenkin helppo määritellä kun tiedetään että mihin sitä tukea annetaan. Se tietty osa-alue. Mutta sitten kun ei oo... on vähän epäselvä tai vaihteleva. Että se kun mennään näihin tunne puolen erityisyyksiin, niin se ei enää olekaan niin selkeää. (lastentarhaopettaja 1.2)

Ja siellä vaikuttaa myös se henkilöstö, tuo aina...omat vivahteensa sinne, toki kun se räätälöidään sille lapselle--- Ja se et kun meillä on kuitenkin tuo erityis...erityisjoukko tuolla nämä puheterapeutit, toimintaterapeutit, psykologit, lastenlääkärit on kuitenkin taustalla olemas. (varhaiskasvatuksen johtaja 1)

Haastateltu päiväkotihenkilöstö suuremmassa kunnassa koki tärkeäksi yhtäläillä varhaiskasvatus- ja kuntoutussuunnitelman laadinnan. Lisäksi yhteistyö päiväkotihenkilöstön kanssa keskenään koettiin tärkeäksi, yhteiset tiimipalaverit auttoivat hahmottamaan yhteisiä käytäntöjä ja toimivia työtapoja. Huolen herätessä lapsesta henkilöstö oli myös tietoinen kuinka heidän tuli toimia.

Kirjataan siihen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan, ja sitten siihen toimintasuunnitelmaan, aikaisemmin puhuttiin kuntoutussuunnitelmasta. Niin tuota... sinne on selkeästi kirjattu ja kaikki pitää siitä kiinni, että se tietoa pitää pitää aina huolen että se tieto tulee niille kaikille, ketkä sen tarvii. (lastentarhaopettaja 2.1)

Kiertävien erityislastentarhaopettajien kohdalla tarkastelin työmenetelmien vaihtelevuutta eri lasten kohdalla sekä kiertävien erityislastentarhaopettajien käsityksiään yhtenäisistä työtavoista eri päiväkotiyksiköiden kohdalla. Osa tukitoimista oli mahdollista suunnata kaikille erityisen tuen tarpeessa oleville. Näitä olivat muun muassa kaksipaikkaisuudet. Vaihtelevuutta tukitoimiin eri tuen tarpeiden kohdalla toi tietyt työmenetelmät ja oppimishjelmat, joita pystytään kohdentamaan tarkasti

tietyille tuen tarpeille, kuten puheen kehityksen ohjelmat voidaan suunnata dysfaattisille lapsille. Lisäksi integroidut ryhmät voidaan suunnata tietyille tuen tarpeille, jolloin kaikilla lapsilla ei ole mahdollista päästä erityisryhmiin. Haastateltujen mukaan tukitoimia katsotaan lapsen tarpeiden mukaan, kiertävät erityislastentarhaopettajat ohjeistavat ja kouluttavat päiväkotihenkilöstöä lapsen henkilökohtaisen kuntoutusmenetelmien mukaisesti. Yhtä mieltä haastateltavat olivat siitä, ettei selkeää yhtenäisyyttä toimintatapojen suhteen ollut yksiköiden välillä. Osa haastateltavista näki, että toisissa päiväkodeissa ovat menetelmät juurtuneet jo pidemmän aikaa ja näissä päiväkodeissa erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ovat tuttuja. Yhtenäisyyteen vaikuttaa myös aiemmin esiin noussut henkilökunnan asenne. Toiset ottavat lapset vastaan positiivisina haasteina, etsivät itse tietoa, kouluttavat itseään ja ovat avoimia uusille työtavoille.

Eivät ole yhtenäisiä (toimintatavat)... Toisissa ollaan tosiaan jo hyvinkin pitkällä. Mä aattelen että se riippuu pitkälti niistä perinteistä niinkun tosa aiemmin sanoin. Että se on tuttua juttua että on erityislapsia ja ehkä siitä asenteestakin että miten henkilöstö suhtautuu siihen, että ottaa sen ehkä haasteena, mutta ei kuitenkaan taakkana. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3)

10.3 Kehittäminen

Tukitoimet osoittautuivat haastateltujen näkemyksissä suhteellisen toimiviksi ja riittäviksi. Halusin kuitenkin vielä tarkastella, mitä haastateltavat odottaisivat lisää erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle päiväkotiin.

Yhdistävä luokka	Pääluokat
Tukitoimien kehittäminen vastaamaan paremmin erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia päivähoitossa	<ul style="list-style-type: none"> - Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset - Tukitoimet - Kehittäminen

Taulukko 4. Kolmannen teemat sisällöt

Pienemmässä kunnassa nousi jokaiselta haastateltavalta pienryhmätoiminnan korostaminen, että menetelmä otettaisiin järjestelmällisemmin käyttöön. Toive omasta kiertävästä erityislastentarhaopettajasta oli myös monella. Kiertäviltä erityislastentarhaopettajilta toivottiin apua konsultointiin ja heidän odotettiin tuovan työkaluja arjen toimintaan. Muina kehittämistoiveina nousi ryhmäkoon pienentäminen, kiireettömyyden poistaminen työstä, yksikön oman varhaiskasvatussuunnitelman rakentaminen, joka kokoaisi yhteen yhteisiä tavoitteita. Lisäksi yhtenä kehittämistavoitteena oli päiväjärjestyksen tehostettu käyttö, eli apuna käytettäisiin enemmän kuvakortteja ja tukiviittomia. Tärkeänä tavoitteena pidettiin myös mahdollisuutta lisäkoulutuksiin.

Mutta kyllä mä niin kuin näkisin että niin kuin sitä pienryhmätoimintaa... Että se niin kuin me ollaan koettu hyväksi käytännöksi täällä meillä.--- tietenkin meillä on lapsilla päiväjärjestys, että tietenkin tehostettaisiin sen käyttöä, että on kuvallisia, on ne AC- kuvalliset kortit, Ja sitten on tukiviittomat. Että tehostettaisiin niiden käyttöä. (lastentarhaopettaja 1.1)

No mä oon tosi tyytyväinen, että tuo pienryhmätoiminta on meillä saanut hyvää...hyvää jalansijaa ja ollaan sitä jo varsin pitkään jo toteutettu. Mutta kyllä tietenkin jos kehittäisin niin ilman muuta mä lisäisin meillä vielä enemmän tätä keltan mukana oloa, joka pystyis sitten siellä...siellä...konsultoimaan ja arvioimaan ja olemaan vielä enemmän tukena.--- Niin ilman muuta se ryhmien pienentäminen. (varhaiskasvatuksen johtaja 1)

Kehittämisen kohdalla myös isommassa kunnassa päiväkotihenkilöstöltä nousi esiin pienryhmätoiminnan tehostaminen entisestään. Se oli koettu varsin hyväksi ja toimivaksi menetelmäksi, mikä antaa tilaa tarkastella ja tukea lasta yksilöllisemmin sekä poistaa ylimääräistä kaaosta. Muina kehittämistoiveina tuli esiin resurssierityislastentarhaopettajan saaminen päiväkotiin sekä tiimipalavereiden tehostaminen entisestään.

Tää on ainakin ollut hirmu hyvä juttu tää meidän pienryhmätoiminnan aloittaminen. Että se on ollut ainakin sellainen tosi paljon meidän toimintaa kehittävä asia ja se on auttanut niin näitä normilapsia kuin sitten näitä erityisiä. On lapsia kohden aikuisia enemmän ja se työskentely on rauhallisempaa niis pienis... (lastentarhaopettaja 2.2)

Haastatelluilla kiertävillä erityislastentarhaopettajilla nousi keskenään samansuuntaisia ajatuksia kehittämisen suhteen, mutta myös toisistaan poikkeavia toiveita. Suurin kehittämisen kohde oli erityisosaamisen lisääminen, eli henkilökunnan koulutuksen ja osaamisen lisäämistä jo pohjakoulutuksesta saakka. Lisäksi toivottiin resurssierityislastentarhaopettajien lisäämistä ryhmiin, kiertävien erityislastentarhaopettajien omien alueiden pienentämistä ja heidän läsnäolon lisäämistä päiväkodeissa. Toiveena oli myös inklusion lisääminen, mikä tarkoittaa lähihoitopaikkojen mahdollisuutta lapsille. Kehittämisen kohteena oli myös kuntouttavien toimintojen kuten terapioiden tuominen lapsen hoitopaikkaan, jolloin kuntouttaminen tapahtuisi päiväkodin yhteydessä lapsen hoitopäivän aikana. Esiin nousi myös pienryhmätoiminnan liikkeelle lähtö. Pienryhmätoiminta on saanut jo hyvin jalansijaa päiväkodeissa, mutta toiveena oli vahvistaa vielä entisestään pienryhmäpedagogiikkaa.

No kyllä mä edelleenkin kehittäisin sinne henkilökunnan monipuoliseen erityisosaamiseen, elikkä siihen koulutukseen panostaisin. Ja niin, no, se nyt tuli jo se pienryhmätoiminta, mutta sanotaan se nyt tähänkin että siihen pienryhmäpedagogiikan vahvistamiseen.--- Ja sitten vaikka me ollaan saamassakin, ja on jo saatukin kolme reltoa, niin edelleen erityisopettaja resurssia lisäisin. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 1)

--- että tää inklusio olisi tavoitteena. Eli se tarkoittaa sitä, että kaikki lapset menisivät siihen lähihoitopaikkaan, mihin muutenkin menisivät.--- Että toki tarvittaisiin tukea ja resursseja, mutta se olisi se missä lapsi olisi. Että tietenkin olisi se, että saataisiin kaikki terapiat ja kaikki niin kuin siellä päivän aikana kun lapsi on hoidossa. (kiertävä erityislastentarhaopettaja 2)

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tukitoimien tarjoamisessa erot isomman ja pienemmän kunnan kohdalla eivät poikenneet selkeästi toisistaan. Ainoa, missä pienempi kunta varhaiskasvatuksen tukipalveluilla ei pystynyt vastaamaan, oli erityislastentarhaopettajien määrä. Se on kuitenkin merkittävä huomio, sillä kiertävän erityislastentarhaopettajan puute, resurssierityislastentarhaopettajista puhumattakaan, oli suuri. Jokainen pienemmän kunnan haastateltava nosti esiin toiveen kiertävän erityislastentarhaopettajan kanssa toteutettavasta yhteistyöstä. Ajatuksena oli, että päiväkotiin tulisi tätä kautta lisää tietoa tuen tarpeista ja varsinkin niistä käytännöistä, miten lähteä tukemaan lasta omassa arjessaan. Kiertävän erityislastentarhaopettajan tärkeys korostui myös toisessa kunnassa, missä kiertävät erityislastentarhaopettajat olivat käytössä. Jokainen haastateltava kyseisen kunnan päiväkodissa koki kiertävän erityislastentarhaopettajan läsnäolon ensisijaiseksi, kun puhuttiin erityisen tuen tarpeista. Kiertävillä erityislastentarhaopettajilla osaaminen pohjautuu juuri tuen tarpeiden hahmottamiseen ja lapsen tukemiseen, missä taas päiväkotihenkilöstö tarvitsee ohjausta.

Heinämäen (2004) mukaan alle 30 000 asukkaan kunnilla ei samoja mahdollisuuksia tarjota kuntouttavia palveluita erityistä kasvatusta ja hoitoa vaativille lapsille kuin mitä suurimmilla kunnilla on. Tähän pienempi kunta pyrki vastaamaan eri yhteistyökumppanien kautta. Mikäli kunta ei itse pystynyt tuottamaan jotain palvelua, hankittiin se muualta ja yhteistyö tukipalveluiden osalta levisi lähikuntiin. Tätä kautta lapsen päivähoidon saatiin erityisosaamista, mitä lapsi tarvitsi. Yhteistyötä tehtiin niin Eskoon suuntaan, joka tarjoaa kuntoutusohjaajia ja muita osaajia. Lisäksi työryhmän kautta yhteistyö laajeni sosiaali- ja terveyspalveluiden verkostossa. Myös isommassa kunnassa yhteistyökumppaneita oli laajalti ja tukipalveluita tarjottiin myös ulkopuolisilta tahoilta.

Pohjakoulutuksen uudistus nousi myös keskeiseksi teemaksi. Viitala (2000) ja Heinämäki (2004) pohtivat teoksissaan lastentarhaopettajiin ja muihin päiväkodintyöntekijöihin kohdistuneita epärealistisia odotuksia heidän erityisosaamisestaan. Erityisosaamista ei vielä huomioida juurikaan pohjakoulutuksessa, erityistuen tar-

peet saatetaan käydä läpi pintapuolisesti ilman syvällisempää tarkastelua. Aikojen muuttuessa, olisi myös eri varhaiskasvatuksen pohjakoulutusten pysyttävä muutoksessa mukana. Varsinkin kiertävillä erityislastentarhaopettajilla heräsi ajatus erityisosaamisen lisäämisestä pohjakoulutukseen. Yhtäläillä osa varhaiskasvatuksen työntekijöistä koki, että oma koulutus pohja oli hyvä silloisena aikana, mutta nykyään ammatillinen osaaminen on paljon oman kiinnostuksen ja jatkokoulutuksen varassa. Toisaalta nähtiin myös, että pitkä työkokemus tuo mukanaan eräänlaista taitoa havaita näitä tuen tarpeita ja samalla eri lasten kautta on voitu rakentaa sitä omaa ”työkalupakkiaan” käytäntöjen ja kuntoutusmenetelmien suhteen. Selvänä trendinä nähtiin diagnosoimattomat lapset, joilla vaikeuksia esiintyi lähinnä tunnepuolella ja sosiaalisella osa-alueella. Näiden lasten kanssa monet haasteltavista päiväkotityöntekijöistä kokivat oman osaamisensa vajaaksi. Samalla kävi ilmi, että nämä lapset saattavat olla tavallisessa ryhmässä, ilman sen kummempia tukitoimia. Sosiaalis-emotionaalisongelmaisten lasten määrän kasvaessa, tulisi myös pohtia sitä, kuinka työntekijöiden omat taidot ja työmenetelmät ohjata näitä lapsia oikeanlaiseen kehitykseen ja suuntaan pysyvät mukana.

Myönteinen asia oli päiväkotihenkilöstön kokemukset voimavarojensa riittävydestä. Monet kokivat omien voimavarojensa riittävän kohtamaan erityistuen tarpeessa olevia lapsia arjessaan. Mutta samalla arveltiin näiden lasten rasittavan lapsiryhmää, varsinkin ryhmäkoon ollessa suuri, jolloin hoitavien aikuisten huomio kiinnittyy tukea tarvitsevaan lapseen ja muut jäävät vähemmälle huomiolle. Heinämäki (2004) käsitteli myös kyseistä ongelmaa. Heinämäen (2004) tutkimuksesta kävi ilmi, että erityistuen tarpeessa olevia lapsia saattoi olla päiväkotiryhmässä ilman lapsiryhmän pienennystä tai varhaiskasvattajien määrän lisäämistä. Tämä ilmiö selittyy osin sillä, että kaikilla lapsilla ei ole asiantuntijan lausuntoa, jolloin lapsi voidaan sijoittaa tavalliseen lapsiryhmään ilman erityisiä toimenpiteitä. Myös henkilökunnan riittävyys toi mukanaan omanlaisia haasteita. Päivähoitolain määräämä henkilöstömäärä oli molemmissa kunnissa riittävä, mutta ongelmat tulivat esiin silloin, kuin joku työntekijöistä oli pois töistä. Silloin monet kokivat oman jaksamisensa olevan koetuksella ja yritettiin vain selvitä niistä päivistä.

Jatkossa riittävän tuen takaamiseksi olisi kiinnitettävä huomioita erityisosaamisen lisäämiseen päivähoidon kentälle. Erityisosaamisen lisääminen koskisi yhtäläillä kaikilla työntekijöillä, niin lastenhoitajilla kuin lastentarhaopettajilla. He muodostavat sen ryhmän, joka kohtaa lapsen työssään niin huonoina kuin hyvinäkin päivinä. Tiedonsiirto niin erityisosaajien, vanhempien kuin hoitohenkilökunnan kesken takaa aukottoman ja toimivan yhteistyöverkoston, jonka keskeisenä tavoitteena on kuntouttaa lasta parhaalla mahdollisella tavalla. Erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta ei välttämättä koskaan pystytä täysin kuntouttamaan itsenäiseksi ja omatoimiseksi yksilöksi, mutta päämääränä tulisikin olla mahdollisuus taata lapselle sellainen elämä, jossa lapsi pärjää niin hyvin, kuin hänen on mahdollista. Jo päiväkotikäisen lapsen kohdalla tulisi tämä huomata ja puuttua varhain tuen tarpeisiin, jotta tähän tavoitteeseen tultaisiin pääsemään.

Samaan hengenvetoon voisi lisätä, etteivät erityisosaaminen ja tietämys asioista riitä, vaan tukipalveluiden on toimittava saumattomasti lapsen eduksi. Vielä muun muassa osa terapiapalveluista on täysin irrallisia lapsen päivähoitoon arjesta. Osin pitkänkin päiväkotipäivän jälkeen lasta joudutaan kuljettamaan kauaskin terapiapalveluihin. Voi vain arvella, kuinka väsyttävää lapselle tällainen toiminta on. Kuten moni toi esiin haastattelussa, merkittävää olisi saada tukipalvelut toimimaan päiväkotiin. Pienemmässä kunnassa tämä toimikin jo osin. Terapiapalveluiden lisääminen ja niiden saattaminen päiväkotiin lapsen arkeen olisi jo yksi askel kohti toimivampaa, kokonaisvaltaisempaa kuntoutustapaa.

Sosionomin kompetenssit jakautuvat kuuteen eri osa-alueeseen, eettiseen osaamiseen, asiakastyön osaamiseen, palvelujärjestelmän osaamiseen, kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseen, tutkimukselliseen kehittämisosaamiseen sekä johtamisosaamiseen (Sosionomin AMK kompetenssit). Eettiseen osaamiseen kuuluu kyky reflektoida omaa näkemysmaailmaansa ja yhteiskuntaa, omaksumaan tietyt työtään ohjaavat arvot ja pyrkiä luomaan tasa-arvoa syrjinnän ja epäoikeudenmukaisuuden sijaan. Sen kautta voidaan pohtia, ovatko päivähoitossa olevat erityistuen tarpeessa olevat lapset samanarvoisessa asemassa, jos heidän mahdollisuuksiaan kuntouttaviin palveluihin rajoittaa heidän asuinpaikkansa. Varhaiskasvatukseen kuuluvassa työssä asiakastyön osaamisen nousee tärkeäksi

tekijäksi myös, sillä varhaiskasvattaja on työpäivänsä aikana jatkuvassa yhteydessä lapseen ja hänen vanhempiinsa. Sosionomin (AMK) osaaminen kuvastuu kyvyssään kehittää itseään tukemaan lasta paremmin ja samalla tukea myös vanhempia omassa kasvatustehtävässään. Kun kyseessä on erityistukea vaativa lapsi, tämä tehtävä korostuu entisestään, sosionomin on oltava valmis ymmärtämään lapsen tarpeita ja pyrkiä tukemaan lapsestaan ja hänen perheestään löytyviä voimavaroja kuntoutuksen toimivuuden kehittämiseksi. Kyky rehelliseen ja ammatilliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön ovat sosionomin asiakastyön osaamisen keskiössä.

Lapsen etua ajaessa avoin ja toimiva vuorovaikutus on tärkeä lähtökohta, jotta tukitoimet saadaan liikkeelle lapsen arjessa. Tätä kautta myös kyky yhteistyöhön eri tahojen kanssa korostuu, sillä lapsen arjessa eri kuntouttavia toimijoita voi olla monelta eri tasolta. Palvelujärjestelmän osaamisen kautta vanhempia voidaan ohjata ottamaan yhteyttä esimerkiksi neuvolaan, mikäli huoli lapsen kehityksestä tai käytöksestä herää. Palvelujärjestelmän osaaminen auttaa myös yhteistyötahojen kartoittamisessa, tarvitseeko lapsi fysioterapeuttista osaamista, vai ilmeneekö vaikeuksia muunlaisessa toiminnassa. Eettisen osaamisen ohella myös kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen näkyvät erityistuen tarpeessa olevan lapsen kohdalla. Voidaan pohtia löytyykö päivähoidosta keinoja tasa-arvoisempaan työhön erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tukemisessa. Yksi askel on ollut jo erityislapsi- termistä luopuminen, mikä on vähentänyt leimaavuutta. Paremman tasa-arvon ja osallistamisen saavuttamiseksi vaaditaan kriittistä ajattelua yhteiskunnan muuttamiseen. Yhteiskunnan muutoksiin kuitenkin vaikuttavat pitkälti muutkin seikat, kuin epätasa-arvoisuus. Talous määrittelee laajalti sitä, mitä voidaan tehdä. Vaikka itse tavoitteeseen tasa-arvoisessa palvelujärjestelmässä ei vielä tulla pääsemään, voidaan ottaa pieniä askelia lähemmäksi sitä. Tulisikin miettiä, mikä voisi olla seuraava askel, millä parannettaisiin erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen asemaa päivähoidossa.

12 POHDINTA

Ollessani muutama vuosi sitten kesätöissä päiväkodissa, toimin erään pojan henkilökohtaisena avustajana. Ilman että tajusinkaan silloin, tämä kesä oli yksi elämäni opettavimmista hetkistä mitä olen tähän asti kokenut. Sen kesän pedatessa samalla kykyä reflektoida omaa ammatillisuuttani, kesä opetti paljon myös minusta itsestäni. Poika oli juuri tuolla ”harmaalla alueella” mitä yksi haastateltavistani (kiertävä erityislastentarhaopettaja 3) nimitti. Hänellä ei ollut diagnoosia, ongelmia oli niin tunteiden hallinnan ja käytöksen kanssa kuin sosiaalisissa tilanteissakin. Päiväni vaihtelivat onnistumisen kokemuksista toiseen ääripäähä. Kesän mentyä sosiaalialan koulutusohjelman toisena vuonna oli tarkoitus tehdä ammatillinen essee, ja tiesin tarkkaan, mistä sen tekisin. Uppouduttuani eri tuen tarpeiden tarkasteluun ammatillisen esseeni kohdalla huomasin, että tämä aihe vaatii tarkempaa ja syvempää tarkastelua, pelkkä pintaraapaisu ei riitä. Siitä lähti liikkeelle opinnäytetyöni teema.

Päivähoidonkentällä saa olla aikamoinen taituri, ettei koskaan tule kohtaamaan lasta, jolla ei olisi tuen tarvetta. Siksi ajatellessani omaa suuntautumista päiväkodin maailmaan, koen tärkeäksi sen, että tiedän mitä minulla voi olla vastassa, minun pitää olla valmis. Pelkkä lapsen tukeminenkaan ei riitä, vaan on osattava nähdä ajoissa nämä lapset, jotka tarvitsevat apua. Kuten moni haastateltavista sanoi, onneksi tässä työssä ei olla yksin, et joudu miettimään näitä asioita itsekseksi. On aina joku muu, jonka kanssa voi reflektoida näkemäänsä. Silti omaan ammatilliseen osaamiseen on kuuluttava kyky tulkita lapsia ja heidän tarpeitaan sekä kyky tarttua asioihin, jotta päästäisiin kohti lapsen tarpeiden mukaista tukemista.

Opinnäytetyö oli prosessina yllättävän haastava, sitä ei kootakaan yht’ äkkiä yhtenäiseksi teokseksi, vaan se vaatii hyviä istumalihaksia, kykyä löytää oma kateissa oleva motivaatio ja taitoa keskittyä. Toisaalta yllättävää oli kuinka nopeasti työ loppujen lopuksi eteni, kunhan vain löysi itsestään sitä päättäväisyyttä viedä asiat loppuun. Työni tämän opinnäytetyöni parissa on tullut päätökseen, mutta työni erilaisten lasten kanssa on vasta alkamassa. Koen olevani siihen nyt astetta valmiimpi.

LÄHTEET

- Adenius- Jokivuori, M., Aro, T., Erkkilä, K., Eronen, T. & Siiskonen, T. 2003. Epäilyn herääminen. Teoksessa: T. Ahonen, T. Aro, R. Ketonen & T. Siiskonen (toim.) *Joko se puhuu: Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Juva: PS- kustannus, 102- 117.
- Ahola, J. & Sarjanoja, M. 1991. CP- vammaisuus. Teoksessa: M. Kauppinen & M. Sarjanoja (toim.) *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, 115- 131.
- Ahola, J. & Sarjanoja, M. 1991. Kehitysvammaisuus. Teoksessa: M. Kauppinen & M. Sarjanoja (toim.) *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, 181- 198.
- Ahonen, T. & Lyytinen, P. 2003. Kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa: T. Ahonen, T. Aro, R. Ketonen & T. Siiskonen (toim.) *Joko se puhuu : Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Juva: PS- kustannus, 81-99.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Aro, T., Danner, P., Eronen, T., Jordan- Kilkki, P., Kokko, J., Lautamo, T., Leppäsaari, T., Nieminen, M., Palmroth, A., Qvarnström, M. & Röman, M. 2003. *Diagnoosista kuntoutukseen*. Teoksessa: T. Ahonen, T. Aro, R. Ketonen & T. Siiskonen (toim.) *Joko se puhuu: Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Juva: PS-kustannus, 144- 162.
- Bernal, C. 2006. *The sociological and historical context of disability*. Teoksessa: H.K Warner (toim.) *Meeting the needs of children with disabilities: Families and professionals facing the challenge together*. Oxon: Routledge, 14- 23.
- Burke, P. 2004. *Brothers and sisters of disabled children*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Erkkilä, L. 1991. Näkövammaisen lapsi päivähoitossa. Teoksessa: M. Kauppinen & M. Sarjanoja (toim.) *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, 169- 180.
- Heinämäki, L. 2004. *Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa: erityispäivähoito- lapsen mahdollisuus*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heinämäki, L. 2004. *Erityisesti päivähoitossa: Kunnallisten toimijoiden ja päättäji- en näkemykset erityispäivähoidon funktiosta palvelujärjestelmästä*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Kielen kehitys ja sen erityisvaikeudet. Ei päiväystä. Dysfasia. [Verkkosivusto]. Aivohalvaus- ja dysfasialiitto Ry. [27.01.2010]. Saatavana: <http://www.stroke.fi/index.phtml?s=40>.
- Kontu, E. & Suhonen, E. 2006. Moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa: P. Pihlaja & E. Kontu (toim.) Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa. Helsinki: Valopaino Oy. 29- 32.
- Kujanpää, S. & Norvapalo, P. 1998. Ensietieto autismista. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.10.2011]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.
- Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.10.2011]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.10.2011]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.10.2011]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Lehtinen, R. 1991. Sosiaalis- emotionaaliset ongelmat. Teoksessa: M. Kauppinen & M. Sarjanoja (toim.) Eriäinen lapsi päivähoitossa. Porvoo: WSOY, 68- 112.
- Lyytinen, P. 2003. Kielen kehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa: T. Ahonen, T. Aro, R. Ketonen & T. Siiskonen (toim.) Joko se puhuu: kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS- kustannus, 48- 68.
- Mäkelä, M. 2010. Allergisen lapsen varhaiskasvatus : Kasvattajan toimintaa ohjaava työskentelyote päiväkodin arjessa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Pihlaja, P. 2006. Puutteista oppimisen mahdollisuuksiin. Varhaiserityiskasvatuksen käsitteitä, käytäntöjä ja ohjeistusta. Teoksessa: P. Pihlaja & E. Kontu (toim.) Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa. Helsinki: Valopaino Oy. 11- 15.
- Pihlaja, P. 2006. Erityisryhmän tunnuspiirteet. Teoksessa: P. Pihlaja & E. Kontu (toim.) Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa. Helsinki: Valopaino Oy. 15- 20.
- Rantala, A. 2004. Perheen ja päivähoiton yhteistyö lapsen kuntoutussuunnitelman laadinnassa. Teoksessa: P. Kupila (toim.) Arvioidaan yhdessä: näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer- Paino Oy. 93- 102.

- Rantanen, P. 2010. Alle kouluikäisten lasten neuropsykiatrinen kuntoutus Sastamalassa : Kuntoutustahojen kartoittaminen asiakasperheiden tueksi. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Rintahaka, P. 2007. Lasten ja nuorten ADHD. Suomen lastenhoitoyhdistys ja ADHD- keskus.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. 2010. Esitys sosionomi (AMK) – tutkinnon kompetensseista. [Verkkosivusto]. Sosiaaliportti. [Viitattu 6.11.2011]. Saatavana:
http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikoreakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/.
- Sparkes, A. C. 2005. Narrative analysis: exploring the whats and hows of personal stories. Teoksessa: I. Holloway (toim.) Qualitative research in health care. Poland: OzGraf. S.A. 191- 208.
- Taylor, M.C. 2005. Interviewing. Teoksessa: I. Holloway (toim.) Qualitative research in health care. Poland: OzGraf. S.A. 39- 53.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. [Verkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Oppaita/ Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Toinen tarkastettu painos. [Viitattu 24.1.2010]. Saatavana:
<http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/DD04983E-D154-4FE4-90A1-E2690175BE26/0/vasu.pdf>.
- Vestola, K-L. 1991. Kuulovammaisuus. Teoksessa: M. Kauppinen & M. Sarjanoja (toim.) Eriäinen lapsi päivähoiossa. Porvoo: WSOY, 151- 168.
- Viitala, R. 2000. Integraatio ja sen toimivuus lastentarhaopettajien arvioimana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Viitala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy- Juvenes Print.
- Viitala, K. 2002. Etsimessä erityispäivähoito: Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoion nykytilanne ja hallinnollinen ohjaus. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Warner, H.K. 2006. Meeting the fundamental needs of children with disabilities. H.K. Warner (toim.) Meeting the needs of children with disabilities: Families and professionals facing the challenge together. Oxon: Routledge, 4- 13.

LIITTEET

LIITE 1. Opinnäytetyön haastattelukysymykset kiertäville erityislastentarhaopettajille.

LIITE 2. Opinnäytetyön haastattelukysymykset varhaiskasvatuksen johtajalle.

LIITE 3. Opinnäytetyön haastattelukysymykset lastentarhaopettajille ja lastenhoitajille.

LIITE 4. Erityisen tuen tarpeet päiväkodissa.

LIITE 5. Tutkimuslupa

LIITE 1 Opinnäytetyön haastattelukysymykset kiertäville erityislastentarhaopettajille

Ikä:

Koulutus:

Työhistoria:

Nykyinen työpaikka ja nimike:

1. Päivähoito.

1.1 Kuinka kunnassanne on järjestetty lasten päivähoito (päivähoitopaikat, siinä hakeutuminen..)?

1.2 Vastaako päivähoitopaikkojen määrä asukkaiden tarvetta?

1.3 Onko kasvatushenkilökuntaa riittävästi?

2. Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset päivähoidossa.

2.1 Millaiset resurssit kuntanne päivähoidolla on vastata eri tuen tarpeissa olevien lasten hoitoon ja oikeanlaisen kehityksen tukemiseen?

2.2 Koetko erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrän yleistyneen tai lisääntyneen päivähoidossa?

2.3 Osaatko kertoa, millaisia tuen tarpeita lapsilla useimmiten on?

2.4 Millaisia eri tukitoimia ja käytäntöjä kuntanne päivähoidossa on erityisen tuen tarpeessa olevien lasten hoitoon ja kehityksen tukemiseen?

2.5 Miten työmenetelmät vaihtelevat eri tuen tarpeiden kohdalla?

2.6 Annetaanko päiväkotityöntekijöille omia työkaluja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tukemiseen?

2.7 Miten menetelmät ja tukitoimet toimivat käytännössä?

2.8 Millaista kehitystä eri tukitoimissa ja työtavoissa on tapahtunut?

2.9 Miten kehittäisit kuntanne päivähoitoa suhteessa erityisen tuen tarpeessa oleviin lapsiin?

2.10 Ovatko käytännöt yhtenäisiä eri päivähoitopaikkojen välillä?

2.11 Koetko että päivähoidon kasvatushenkilökunnalla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä kohdata ja tukea oikein erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia?

3. Yhteistyö muiden tahojen kanssa.

3.1 Millaisia yhteistyökumppaneita kuntanne päivähoidon kanssa on tuettaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia?

3.2 Miten yhteistyötahojen kanssa tehtävä yhteistyö tapahtuu, millaista palvelua he tarjoavat?

3.3 Miten yhteistyö vanhempien kanssa toteutuu erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla?

3.4 Koetko että vanhemmat ovat tyytyväisiä päivähoidon tarjoamaan tukeen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla

LIITE 2 Opinnäytetyön haastattelukysymykset varhaiskasvatuksen johtajalle.

Ikä:

Koulutus:

Työhistoria:

Nykyinen työpaikka ja nimike:

1. Kunnan päivähoito.

1.1 Kuinka kunnassanne on järjestetty lasten päivähoito (päivähoitopaikat, sinitä hakeutuminen..)?

1.2 Vastaako päivähoitopaikkojen määrä asukkaiden tarvetta?

1.3 Onko kasvatushenkilökuntaa riittävästi?

1.4 Miten erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ovat jakautuneet eri päivähoitomuotoihin?

1.5 Mitä periaatteita noudatetaan erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen hoitopaikkaa valittaessa?

2. Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset päivähoidossa.

2.1 Millaiset resurssit kuntanne päivähoidolla on vastata eri tuen tarpeissa olevien lasten hoitoon ja oikeanlaisen kehityksen tukemiseen?

2.2 Koetko erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrän yleistyneen tai lisääntyneen päivähoidossa?

2.3 Osaatko kertoa, millaisia tuen tarpeita lapsilla useimmiten on?

2.4 Millaisia eri tukitoimia ja käytäntöjä kuntanne päivähoidossa on erityisen tuen tarpeessa olevien lasten hoitoon ja kehityksen tukemiseen?

2.5 Millaista kehitystä eri tukitoimissa ja työtavoissa on tapahtunut?

2.6 Miten työmenetelmät vaihtelevat eri tuen tarpeiden kohdalla?

2.7. Miten kehittäisit kuntanne päivähoitoa suhteessa erityisen tuen tarpeessa oleviin lapsiin?

2.8 Annetaanko päiväkotityöntekijöille omia työkaluja erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tukemiseen?

2.9 Miten menetelmät ja tukitoimet toimivat käytännössä?

2.10 Ovatko käytännöt yhtenäisiä eri päivähoitopaikkojen välillä?

2.11 Koetko että päivähoidon kasvatushenkilökunnalla on riittävää tietoa ja ymmärrystä kohdata ja tukea oikein erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia?

3. Yhteistyö muiden tahojen kanssa.

3.1 Millaisia yhteistyökumppaneita kuntanne päivähoidon kanssa on tuettaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia?

3.2 Miten yhteistyötahojen kanssa tehtävä yhteistyö tapahtuu, millaista palvelua he tarjoavat?

3.3 Miten yhteistyö vanhempien kanssa toteutuu erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla?

3.4 Koetko että vanhemmat ovat tyytyväisiä päivähoidon tarjoamaan tukeen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla?

LIITE 3 Opinnäytetyön haastattelukysymykset lastentarhaopettajille ja lastenhoitajille.

Ikä:

Koulutus:

Työhistoria:

1. Miten koet erityisen tuen tarpeessa olevat lapset päivähoidossa?

1.1. Mitkä erityisen tuen tarpeet ovat lisääntyneet tai yleistyneet?

1.2. Millaisia erityisen tuen tarpeita päiväkodissa näkyy?

2. Koetko että sinulla on riittävästi tietämystä kohdata erityisen tuen tarpeita?

2.1 Koetko että sinulla on riittävästi tietoa eri tuen tarpeista?

2.2 Onko tiedon päivittäminen osana esim. lisäkoulutuksia, vai onko tiedon hankinta työntekijän omalla vastuulla?

2.3 Annettiinko koulutuksessasi tai muussa vastaavassa riittävästi tietoa eri tuen tarpeista ja kuinka tuen tarpeessa olevia lapsia tulisi tukea?

2.4 Koetko että sinulla on riittävästi tietoa eri keinoista ja käytännöistä tukea erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta?

2.5 Koetko että sinulla muuten riittävästi voimavaroja kohdata ja tukea erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia?

2.6 Toteutuuko varhainen puuttuminen päiväkodissanne?

3. Millaisia tukitoimia teidän päiväkodissanne on?

3.1 Ovatko ne mielestäsi toimivia?

3.2 Koetko että erityisen tuen tarpeessa olevat lapset saavat riittävän tuen päiväkodissa?

3.3 Onko päiväkodissanne selkeät ohjeet, miten erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa toimitaan, miten hänen kehitystään voidaan tukea oikein?

3.4 Onko mielestänne päiväkodissanne riittävästi henkilökuntaa vastaamaan jokaisen lapsen tarpeisiin?

3.5 Miten kehittäisit päiväkotinne toimintatapoja ja käytäntöjä suhteessa erityisen tuen tarpeessa oleviin lapsiin?

4. Kuinka yhteistyö erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen vanhempien kanssa toteutuu?

4.1 Näkyykö kasvatuskumppanuus päiväkodissa?

4.2 Ovatko vanhemmat tyytyväisiä päiväkodin tarjoamaan tukeen ja osaamiseen

LIITE 4 Erityisen tuen tarpeet

1 Autismi

Hyvin varhaisessa lapsuudessa autismia tai sen piirteitä voidaan havaita, yleensä viimeistään kolmivuotiaana, jolloin kehityksellinen taso on jäänyt muista jälkeen. On kuitenkin muistettava, että jokainen lapsi, niin autistinenkin, on yksilöllinen. Autismi kehittyy ja vaikuttaa lapseen yksilöllisesti. Toisilla autismiin viittaavia piirteitä voidaan havaita jo vauvaiästä lähtien, toisella autismi diagnosoidaan vanhempana kehityksen viivästyessä ja käytöksen muuttuessa. Useimmin ensimmäiset merkit jotka saattavat viitata autismiin tai sen piirteisiin liittyvät sanoihin. Lapsi joko ei opi puhumaan ollenkaan, tai sitten taantuu, eli opitut sanat jäävät pois. Tämä johtuu siitä, ettei lapsi ymmärrä mihin sanoja ja puhetta käytetään. Muina autismin ensi piirteinä voidaan havaita leikin ja sosiaalisten taitojen hidas kehittyminen. Katsekontaktin vältteleminen on yleistä, lisäksi autistinen lapsi ei useinkaan viihdy sylissä tai pidä koskettamisesta. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 28- 29.)

Käyttäytymisen kirjo on hyvin laaja- alaista. Edellä mainittuihin oireisiin liittyy usein monia muita erityispiirteitä. Näitä erityispiirteitä voivat esimerkiksi olla nukkumisvaikeudet, ruokaan liittyvät ongelmat (kuten ruuan valikointi hajun tai muun ominaisuuden perusteella), haasteet sosiaalisissa tilanteissa sekä vaikeudet sietää muutoksia tutussa ympäristössä. Hyvin keskeinen ominaispiirre autistiselle lapselle on vetäytyminen omaan maailmaansa. Hän ei välttämättä kuule kun häntä kutsutaan, ympäristössä tapahtuvat asiat eivät herätä hänessä mielenkiintoa. Omaan maailmaan vetäytyminen näkyy myös lapsen toiminnassa, autistisen lapsen tekemiset vaikuttavat vähintäänkin erikoisilta, hän ei leiki leluillaan, vaan saattaa järjestellä niitä, tarkastella, haistella niitä tai kuljettaa niitä mukanaan. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 29.)

Autismin kirjo on laaja, luokittelu ryhmään ICD 10 kuuluu lapsuusiän autismi, epätyypillinen autismi, Rettin oireyhtymä, lapsuusiän persoonallisuutta hajottava kehityshäiriö, liika- aktiivisuus häiriö, Aspergerin oireyhtymä sekä laaja- alaiset että tarkemmin määrittelemättömät laaja- alaiset kehityksen häiriöt. Lapsuusiän autis-

min rinnalla yleinen on myös Asperger, joka on autismista lievempi muoto. Siihen liittyy vaikeudet sosiaalisissa taidoissa, mielenkiinnon kohteiden ja toimintojen rajoittuneisuus, kaavamaisuus toistamisessa ja tietyt rutiinit ja rituaalit. Lisäksi Aspergerin oireyhtymään kuuluu kömpelyys liikkeissä ja kielen käyttö vuorovaikutus tilanteissa saattaa tuottaa vaikeuksia. Oireyhtymässä ei juurikaan ole kehitysviivästymiä, ja kuten autismissa usein, saattaa Aspergeria sairastava olla hyvinkin lahjakas tietyllä toiminnan alueella. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 31.)

2 Puheen ja kielen erityisvaikeudet

Ahonen ja Lyytinen (2003, 82) mainitsevat ICD-10- tautiluokituksen diagnostiset kriteerit kielen kehityksen erityisvaikeuksille. Erityisvaikeuksia on karkeasti kolmen tyyppisiä. Ne ovat puheen ja kielen kehityshäiriö, puheen tuottamisen häiriö ja puheen ymmärtämisen häiriö.

Puheen ja kielen kehityshäiriötä luonnehditaan normaalin kielen häiriintyneeksi omaksumiseksi, mitä on esiintynyt kehityksen varhaisvaiheista asti. Ne eivät johdu suoranaisesti muista tekijöistä, kuten aistivammoista tai kehitysvammaisuudesta. Tutussa ympäristössä lapsi saattaa kommunikoida kielen avulla paremmin, mutta yleisesti kielelliset kyvyt ovat tavanomaista heikommat. Lapselle, jolla esiintyy puheen ja kielen kehityshäiriö, saattaa usein tulla muitakin vaikeuksia esimerkiksi luku- ja kirjoitushäiriöitä, ihmissuhdehäiriöitä ja tunne- ja käytöshäiriötä. (Ahonen & Lyytinen 2003, 81.)

Puheen tuottamisen häiriöön kuuluu selkeä viivästymä, joka kaksivuotiaalla tarkoittaa yksittäisten tai lähes oikein äännettyjen sanojen puuttumista ja kolmivuotiaalla yksinkertaisten kahden sananlauseiden puuttumista. Myöhemmin puheen tuottamisen häiriöön sisältyy esimerkiksi rajoittunutta sanaston kehitystä, liiallista parin sanan käyttöä, sanojen korvaamista, kommunikoinnin liiallista lyhyttä ja kypsymättömiä lauserakenteita. Lapsi pystyy kuitenkin usein viestimään ja kommunikoimaan muilla keinoilla, eleillä, ilmeillä. Puheen tuottamisen häiriössä voi ilmetä muita vaikeuksia muun muassa kaverisuhteissa, tunne- ja käytöshäiriöitä ja ylivilkkaisuutta ja tarkkaamattomuutta. (Ahonen & Lyytinen 2003, 82.)

Kolmantena ryhmänä on puheen ymmärtämisen häiriö. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi ei ymmärrä kieltä kehitystasonsa mukaisesti. Tyypillisiä piirteitä ovat vaikeudet verbaalisessa ilmaisukyvyssä, haasteet sanojen ja äänteiden tuottamisessa. Ensioireina voidaan pitää reagoimattomuutta tuttuihin nimiin ja myöhemmin vaikeudet tunnistaa tuttuja esineitä, seurata selkeitä ohjeita ja vanhempana hankaluutena ymmärtää kieliopillisia rakenteita. Tähän luokkaan kuuluvilla voidaan myös nähdä yhtäläisyyksiä sosiaalisiin vaikeuksiin sekä tunne- ja käytöshäiriöihin, kuten liiallinen arkuus tai hyperaktiivisuus. (Ahonen & Lyytinen 2003, 82.)

3 Tarkkaavaisuus häiriöt ja sosiaalisemotionaaliset häiriöt

Oireiden kirjo ADHD diagnoosikriteereissä on laaja ja ne tarkoitettu lähinnä 6- 12-vuotiaille. Leikki- ja kouluiässä oireet ilmenevät selkeimmin ja diagnosointi on mahdollista. Oireisiin saattaa kuulua esimerkiksi tulistuvaa käytöstä, lapsi on helposti ärsyyntyvä, hän on levoton ja tarkkaamaton. Keskittyminen on vaikeaa, lapsi saattaa haaveilla omiaan. Hän herkkä häiriintymään, jolloin leikkiminen ja työskentely keskeytyvät helposti. Lapsi ei tunnu kuulevan, hän ei huomio yksityiskohtia ja tekee paljon huolimattomuusvirheitä. Hän ei ole kykenevä seuraamaan ohjeita, lopettamaan leikkiään tai tekemään työtä loppuun. Lapsi ei jaksakaan tehdä kehitystasoaan vastaavia tehtäviä loppuun. Ylivilkkaus ilmenee muun muassa jatkuvalla liikehdinnällä, pyörimisellä ja paikoillaan pysyminen on vaikeaa. Hän puhuu paljon, silloinkin kun ei tulisi puhua. Tilannetaju vaikuttaa olevan heikko, sillä ADHD-lapsi juoksee, hyppii tai kiipeilee sopimattomissa paikoissa. Impulsiivisuus esiintyy puhumisella tai toimimisella sen kummemmin ajattelematta. Lapsella on vaikeuksia odottaa vuoroaan tai tavoitteitaan. Hän keskeyttää helposti muiden tekemisiä. (Rintahaka 2007, 12-14.)

ADHD diagnosoidaan perusteellisten kliinisten tutkimuksien, haastattelujen ja taustatietojen tutkimisen avulla. Tautiluokituksen kriteerit määräytyvät tarkkaamattomuudesta, ylivilkkaudesta ja impulsiivisuudesta. Mikäli kaikki kolme edellä mainittua kriteeriä niiden oireiden mukaan täyttyvät, kyseessä on hyperkineettinen häiriö, eli ADHD. Lisäksi vain tietyt kriteerit voivat täyttyä, tällöin voi olla kyseessä puhdas tarkkaavuuden häiriö tai sitten ylivilkkaus- impulsiivisuushäiriö. (Rintahaka

2007, 17.) Lapsen edun mukaista on saada oikea diagnoosi, jota hoito ja kuntoutus tulevat auttamaan ja tukemaan hänen elämäänsä. Kyseessä ei ole aina ADHD, jos kaikki kolme kriteerien pääluokkaa eivät täyty, voi kyseessä olla muita ADHD:n alatyyppejä.

Sosiaalis- emotionaalisilla häiriöillä tarkoitetaan tietynlaisia persoonallisuuden ongelmia, jotka näkyvät lapsen ajattelussa, tunne- elämässä ja käytöksessä ja sosiaalisissa suhteissa. Häiriö ilmenee usein jonkin käyttäytymisen osa- alueen taantumisena. (Lehtinen 1991, 68.)

Lehtinen (1991, 70- 75) erottelee oireet eri luokkiin kahden eri seurantatutkimuksen mukaan. Ensimmäisen ryhmän muodostavat arkitoimintojen häiriöt, joissa esiintyy muun muassa vaikeuksia syömisessä, nukkumisessa ja äänen käytössä. Toinen ryhmä on sääntöihin liittyvät häiriöt. Moraalin kehitys on alle yhdeksänvuotiailla vielä puutteellista. Siksi lapsi ei voi vielä käsittää tiettyjä moraalisia periaatteita. Sosiaalis- emotionaaliseen liittyvässä sääntöjen häiriöissä esiintyy voimakasta aggressiota. Kolmanteen ryhmään liittyy neuroottiset häiriöt, missä oireina voi olla ahdistus, pelot, pakkoajatukset ja toiminnot, hysteria ja masennus. Rajatilat ja laaja- alaiset kehityshäiriöt muodostavat neljännen ryhmän. Rajatiloilla tarkoitetaan usein psykoosin ja neuroosin rajoilla olevia häiriötiloja, joita lapsella voi olla lapsuuden skitsofrenia, autismi ja symbiottiinen psykoosi. Viidentenä ryhmänä ovat muut sosiaalis- emotionaaliset häiriöt, muun muassa minäkuvahäiriöt ja ihmissuhdeongelmat. (Lehtinen 1991, 70- 75.)

4 Vammaisuus

CP- vamma voidaan luokitella kolmeen eri ryhmään. Spastisissa muodoissa tietyn aivoalueen vaurioituminen on aiheuttanut joidenkin lihasryhmien jäykkähalvauksen. Tällöin spastisuus aiheuttaa lihasten jännittyneisyyttä, lihasliikkeitä rajoittavia lihassupistuksia ja jäykkyyttä, liikkeiden stereotyyppisyyttä ja voimakkaita massa- refleksejä. Toiseen ryhmään, ekstrapyramidaalisiin muotoihin liittyy muun muassa pakkoliikkeisyyttä, lihasjänteyden vaihtelua, horjuvuutta liikkeessä ja istuessa ja liikkeiden epätarkkuutta. Kolmannen ryhmän muodostavat sekamuodot, sillä har-

voin mikään näistä ryhmistä esiintyy täysin itsenäisenä, vaan usein CP- vammaan sekoittuu eri muotoja. (Ahola & Sarjanoja 1991, 116.)

Ahola ja Sarjanoja (1991, 116-117) korostavat että usein CP- vammaan liittyy muitakin vaikeuksia, he ovat usein monivammaisia. Tämä tekee CP- vammaisista lapsista haasteellisia siksi, että esimerkiksi heidän kehitystään ja suoriutumistasoaan on vaikeaa arvioida. On kuitenkin muistettava, että CP- vammaiset lapset voivat olla hyvinkin älykkäitä, sillä usein vammaisuus rajoittuu ainoastaan fyysisiksi ominaisuuksiksi.

Kehitysvammaisuuden voi sen vaikeuden mukaan jakaa eri ryhmiin. Puhutaan syvästi ja vaikeasti vammaisista, keskiasteisesti vammaisista ja lievästi vammaisista. Syvästi kehitysvammaiset tarvitsevat jatkuvasti tukea ja apua selviytyäkseen, motoriset taidot ovat usein olemattomat ja heillä on usein vaihtoehtoiset kommunikaatiomenetelmät käytössään. Keskiasteisesti vammaiset voivat jo oppia paremmin ilmaisemaan itseään, he pystyvät joko puhumaan tai käyttävät viittomia tai muita apukeinoja. Harjoituksen avulla he oppivat myös erilaisia toimintoja. Kuntoutuksen merkitys korostuu jokapäiväisten toimintojen kehittymisessä. Lievästi kehitysvammaiset ovat kykeneviä oppimaan erilaisia sosiaalisia ja kommunikatiivisia taitoja. Liikkumisen ja aistitoimintojen parissa heillä on jonkin asteisia häiriöitä. Samoin keskittymiskyky on heikkoa, joka hankaloittaa toimintaa muiden kanssa. (Ahola & Sarjanoja 1991, 182- 183.)

5 Maahanmuuttajien lapset

Maahanmuuttajien lapset muodostavat päiväkodissa yhden ryhmän, joka tarvitsee erityistä tukea. Päiväkodin on hyvä luoda keskusteluyhteys vanhempien kanssa siitä, mitä suomalainen varhaiskasvatus sisältää, millaisia tavoitteita ja periaatteita siihen kuuluu. Sen lisäksi, että lapselle luodaan mahdollisuus suomenkielen oppimiseen päiväkodissa, vanhemmille on hyvä korostaa oman äidinkielen tärkeyttä ja sen käyttämistä. Tämä antaa lapselle paremman pohjan kaksikielisyyden omaksumiseen. Tärkeimpänä tehtävänä päiväkodilla on kuitenkin lapsen kotoutumisen edistäminen. Kun lasta tuetaan päiväkodissa oppimaan suomalaisia arjen merki-

tyksiä, tuetaan samalla myös lapsen perhettä. On hyvä myös pyrkiä ymmärtämään maahanmuuttajien kulttuuria, jolloin lapsen kotouttaminen voi käydä helpommin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

LIITE 5 Tutkimuslupa

Asia	<p>Tutkimuslupa / Hautala Krista</p> <p>Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelija Krista Hautala anoo tutkimuslupaa opinnäytetyötään varten. Aiheena on erityistuen tarpeessa olevat lapset päivähoitossa sekä käytännöt, joiden avulla heitä voidaan tukea päivähoiton piirissä.</p> <p>Hautala on jo aikaisemmin selvittellyt erityistuen tarpeita liittyen autismiin, vammaisuuteen ja neuropsykologisiin häiriöihin. Tarkoituksena olisi laajentaa tutkimista lasten perussairauksiin ja maahanmuuttajiin.</p> <p>Perusideana olisi läpikäydä erilaisia tuen tarpeita päivähoitossa, jonka kautta lähdettäisiin pohtimaan niitä työvälineitä, joiden avulla pystyttäisiin tarjoamaan lapselle mahdollisimman turvallinen ja toimiva päivähoiton kokonaisuus.</p> <p>Tutkimus tapahtuisi haastattelemalla yhden päiväkodin henkilökuntaa ja kiertäviä lastentarhanopettajia. Tutkija ehkä ottaisi myös vanhemmat mukaan tutkimukseen.</p>															
Päätös	<p>Myönnän tutkimusluvan edellyttäen, että tutkija noudattaa vaitiolovelvollisuutta tutkimuksessa saamiensa tietojen suhteen ja että yksi kappale tutkimuksesta luovutetaan sen valmistuttua sivistyskeskukselle.</p>															
Allekirjoitus	<p>Kalevi Ekola, varhaiskasvatusjohtaja, p. 06 416 2151, kalevi.ekola@seinajoki.fi</p>															
Oikaisu-vaatimusohje	<p>Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen osoitteella: Varhaiskasvatus- ja koulutuslautakunta, Kirkkokatu 6, PL 215, 60101 Seinäjoki, neljäntoista (14) päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava.</p>															
Julkisesti nähtävänä	<p>Sivistyskeskus 22.2.2011</p>															
Tiedoksianto	<table border="0"> <tr> <td data-bbox="483 1368 858 1451">Kenelle Krista Hautala, aluejohtaja Kirsi-Maria Halminen</td> <td data-bbox="858 1368 1198 1451"></td> <td data-bbox="1198 1368 1573 1451">Päivämäärä 21.2.2011</td> </tr> <tr> <td data-bbox="483 1451 858 1534">Miten ☐ Lähetetty postitse saantitodistusta vastaan</td> <td data-bbox="858 1451 1198 1534">☐ Lähetetty postitse tavallisena kirjeenä</td> <td data-bbox="1198 1451 1573 1534">☐ Lähetetty sisäisessä postissa</td> </tr> <tr> <td data-bbox="483 1534 858 1597">☐ Luovutettu</td> <td colspan="2" data-bbox="858 1534 1573 1597" style="text-align: center;">Vastaanottajan allekirjoitus</td> </tr> <tr> <td colspan="3" data-bbox="483 1597 1573 1659">☒ Lähetetty sähköpostissa</td> </tr> <tr> <td colspan="3" data-bbox="483 1659 1573 1816">Tarja Siik, toimistos sihteeri</td> </tr> </table>	Kenelle Krista Hautala, aluejohtaja Kirsi-Maria Halminen		Päivämäärä 21.2.2011	Miten ☐ Lähetetty postitse saantitodistusta vastaan	☐ Lähetetty postitse tavallisena kirjeenä	☐ Lähetetty sisäisessä postissa	☐ Luovutettu	Vastaanottajan allekirjoitus		☒ Lähetetty sähköpostissa			Tarja Siik, toimistos sihteeri		
Kenelle Krista Hautala, aluejohtaja Kirsi-Maria Halminen		Päivämäärä 21.2.2011														
Miten ☐ Lähetetty postitse saantitodistusta vastaan	☐ Lähetetty postitse tavallisena kirjeenä	☐ Lähetetty sisäisessä postissa														
☐ Luovutettu	Vastaanottajan allekirjoitus															
☒ Lähetetty sähköpostissa																
Tarja Siik, toimistos sihteeri																